

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

Stora Torget i Enköping

–Visionen om ett grönt torg fullt av liv

Jessica Ingelsson & Alexander Lindqvist

Kandidatarbete vid institutionen för stad och land
Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala
Landskapsarkitektprogrammet 2012

SLU, *Sveriges lantbruksuniversitet*, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
EX0499 Projekt i landskapsarkitektur, 2012, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, Uppsala
Nivå: Grundnivå G2E

© Jessica Ingelsson & Alexander Lindqvist

Illustrationer och bilder i arbetet, där annan upphovsman ej uppges, tillhör Alexander Lindqvist och Jessica Ingelsson.

Titel: Stora Torget i Enköping – Visionen om ett grönt torg fullt av liv

Engelsk titel: Stora Torget in Enköping – A Vision About a Green Square Filled with Life

Nyckelord: aktivitet, funktion, grönska, socialt liv, torg

Keywords: activity, function, social life, squares, vegetation

Handledare: Bodil Dahlman, Broholm Landskapsarkitekter

Examinator: Anna Tandré, SLU, Institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Torget har alltid varit en viktig del av staden och en sammanfogande knutpunkt för stadens karaktär, gator och byggnader. Människan har under historiens lopp samlats på städernas torg i samband med torghandel och olika slag av socialt umgänge. Torgen används ännu idag som mötesplatser och marknadsplatser. Stora Torget i Enköping har länge varit hjärtat för Mälardalens handel tack vare närheten till vattnet och till de större städerna Stockholm, Västerås och Uppsala. Syftet med kandidatarbetet är att skapa ett gestaltungs-förslag för Stora Torget i Enköping. Målet är att koppla torget till stadens parkkaraktär och göra det mer sammanhängande än det är idag. Torget fungerar i nuläget som en passage snarare än ett torg, mycket beroende på de öppna och hårdgjorda ytorna. Besökarna ges inte möjligheten att exempelvis sätta sig ned på en skyddad plats då alla bänkar står med ryggen vänd mot parkeringar eller stråk. Platsens öppenhet förstärker intrycket av utsatthet och torget behöver göras mer fotgängarvänligt. Den nya gestaltningen bör locka brukarna till att uppehålla sig på platsen i större grad än de gör i dagsläget. Vi valde att arbeta utifrån frågeställningen: *Hur kan torget gestaltas för fotgängare och anspela på Enköpings parkideal utan att förlora ett torgs egenskaper?* Metoden grundade sig i analyser enligt arkitekterna Jan Gehl och Kevin Lynch. Utöver analyser genomfördes samtal med involverade kunniga personer på Enköpings kommun för att tydliggöra torgets nutida och framtida funktion. Som stöd för arbetet sökte vi relevant litteratur. Torget besöktes under flertalet tillfällen för att inventeringar och analyser skulle ge så pålitliga resultat som möjligt. Metoden resulterade i en gestaltungs-vision för Stora Torget i Enköping. Gestaltningen togs fram med hjälp av ett koncept och ett gestaltungs-program och målet var att den skulle lyfta fram Enköpings parkidentitet i högre grad än det nuvarande torget. Konceptet togs fram med hjälp av snabba skisser och analysresultat medan programmet baserades på platsens förutsättningar och kommunens vision för området. Gestaltningen utvecklades från konceptet *Puls* där två olika pulser, en grön som symboliserar parkerna och en röd som symboliserar den sociala aktiviteten på torget möts. Intentionen med det nya gestaltungs-förslaget är att öka aktiviteten och grönskan på torget utan att förlora dess funktionella öppenhet som är viktig för exempelvis marknadsstånd och evenemang.

Abstract

Squares have always been important parts of the city and nodes for streets and buildings. Humans have, during history, used the square as a marketplace and a place for social gatherings, this function has not changed. Stora Torget in Enköping has been a significant bazaar during the history of time because of its close position to lake Mälaren, and because Enköping is located close to the three large cities Stockholm, Västerås and Uppsala. The purpose of this essay was to create a vision of a new design to Enköping's square, closer connected to Enköping's brand as a City of gardening and landscaping. Today the square is mainly used as a gateway and people are simply passing through. Visitors have no place to sit down without being placed close to a parking place or surrounded by people passing by. The feeling of exposure is dominant because of the square's openness and lack of smaller spaces. Our conclusion was that Enköping's square has to be redesigned to a pedestrian point of view, interesting enough to encourage people to stay. Our main question was: *How can the square become redesigned to a pedestrian point of view with association to Enköping as a gardening town, without losing a square's function and quality?* The method used had its origin in Jan Gehl and Kevin Lynch literature and we used their analysis methods to conclude the pros and cons of Enköping's square. Apart from the analysis we conducted conversations with experts at the municipality of Enköping to clarify the square's present and future functions. We visited the location during several occasions to perform inventory and analysis which resulted in a vision of design for a new square. To bring forth the vision we used the method of concept making and a program of design which originates from our analysis. The design was evolved from the concept *Pulse* which we defined as two different pulses. One was found to symbolize vegetation, being the green pulse, while the other was defined as a social activity pulse, the red pulse. One of the goals with the new vision was to enhance the activity and the sense of garden without losing the essential openness.

Inledning

Stora Torget i Enköping har under historien varit hjärtat för Mälardalens handel tack vare närheten till vattnet och städerna Stockholm, Västerås och Uppsala (Nationalencyklopedin 2012). Torget ger i dagsläget ett ödsligt intryck på grund av dess öppna, hårdgjorda, kala ytor och bristen på mänsklig aktivitet. Enköpings kommun har ambitionen att förstärka torgets funktion som hjärta i staden och få torget att anspela mer på Enköping som parkstad (Andersson, Ericsson, Holm, Komstadius, Lagerén, Martin, Murphy, Nilsson, Reierstam, Sandahl & Sjögren 2012).

Vikten av grönska i dagens samhälle har visat sig större än man tidigare trott och har stor betydelse för vår hälsa och vårt välmående (Boverket 2007, s. 17). Att planera in grönska i våra städers torg, utan att förlora ett torgs andra egenskaper blir mer och mer viktigt. I andra städer runt om i världen kan man se torg bidra till stadslivet och fungera som starka, sociala knutpunkter i staden (bild 1) (Kevin Lynch 1960). Stora Torget i Enköping har stor potential till att utvecklas till en mötesplats för olika målgrupper samtidigt som det kan förstärka Enköpings identitet som parkstad.

Det här arbetet beskriver vårt gestaltungsarbete kring Stora Torget och hur det ledde fram till en vision för ett grönare torg vars mål är att locka människor och samtidigt representera Enköping som parkstad, utan att förlora ett torgs egenskaper.

Bild 1. Torg kan ses som sociala knutpunkter i staden, i bilden kan man se intensiv aktivitet på ett torg i Siena, Italien.

Foto: Bodil Dahlman, april 2007.

Bakgrund

Enligt vår uppfattning kan torg beskrivas som större öppna platser i samhället, avsedda för mer tillfällig handel så som exempelvis marknader och sociala möten. *Norstedts Svenska Ordboks* (1986) definition av torg är att de även kan vara benämningen på en plats

där handelsverksamhet tidigare bedrevs medan Göran Walter (2000) anger att torget ses som ett forum där människor möts för att dela erfarenheter och föra samtal. Planarkitekterna Patrik Holm och Karin Komstadius på Enköping kommun i ett samtal den 18 april 2012 menar att ett torg är ett centrum där människor vill vistas..

Restaurering av torget i Enköping har varit en aktuell fråga sedan 1990-talet med betoning på hur viktigt det är att göra torget mer attraktivt. Rapporten *Enköping i centrum 2000* skrevs 1994 och var det första steget mot ett nytt centrum där torget skulle bli en naturlig medelpunkt för staden (Karlsson, Nordström, Sjögren & Wall 2010).

För att få torget att uppfylla de utsatta målen skulle det krävas omdirigering av trafik och bättre butiksutbud närmare torget för att locka dit användarna och på så vis öka den mänskliga aktiviteten (Karlsson et al. 2010).

Syfte

Syftet med arbetet är att genom ett gestaltungsförslag för Stora Torget i Enköping skapa ett mer sammanhängande torg samt koppla torget till stadens parkkaraktär. Ytan bör göras mer fotgängarvänlig än den är i dagsläget och gestaltningen bör locka brukarna till att vilja uppehålla sig på platsen i större grad än de gör idag.

Om torget ges en egen identitet som passar in i Enköping som stad kan det bli ett landmärke för stadens invånare och en trevligare plats att besöka. Enköping skulle kunna tjäna på en omgestaltning av torget för att ge staden en mer sammanhållen karaktär och stärka Enköpings identitet som *parkernas stad*.

Vi valde att arbeta utifrån frågeställningen: *hur kan torget gestaltas för fotgängare och knyta an till Enköpings parkideal utan att förlora ett torgs egenskaper?*

Utgångspunkt

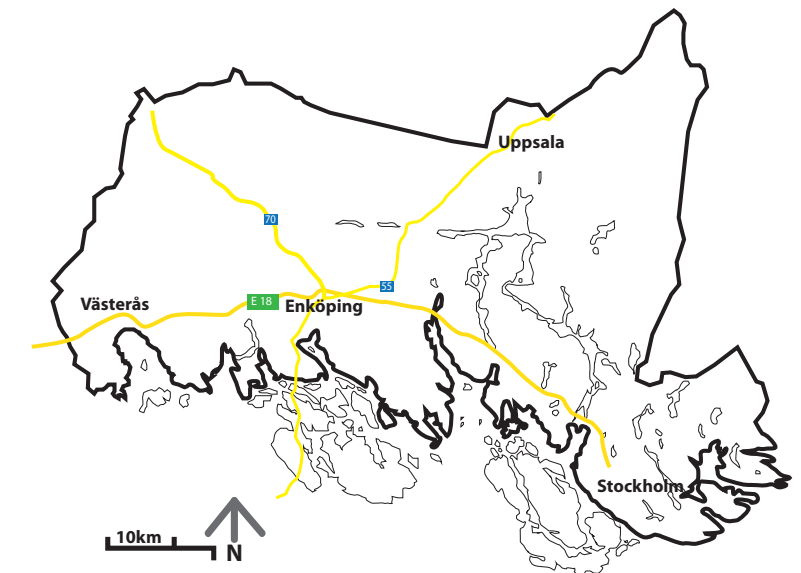
Frågeställningen utgick från ett fotgängarperspektiv och hade som mål att väva in stadens parkidentitet i torget.

Tomas Lindvall (2012), stadsträdgårdsmästare i Enköping, anser att staden idag är en av Sveriges ledande park- och trädgårdskommuner och stadens parkkontors huvudmål är att locka ut människor i alla åldrar. För att samspela med stadens parkidentitet ansåg vi att Stora Torget i Enköping borde göras grönare och på så vis fungera som en god representant för staden.

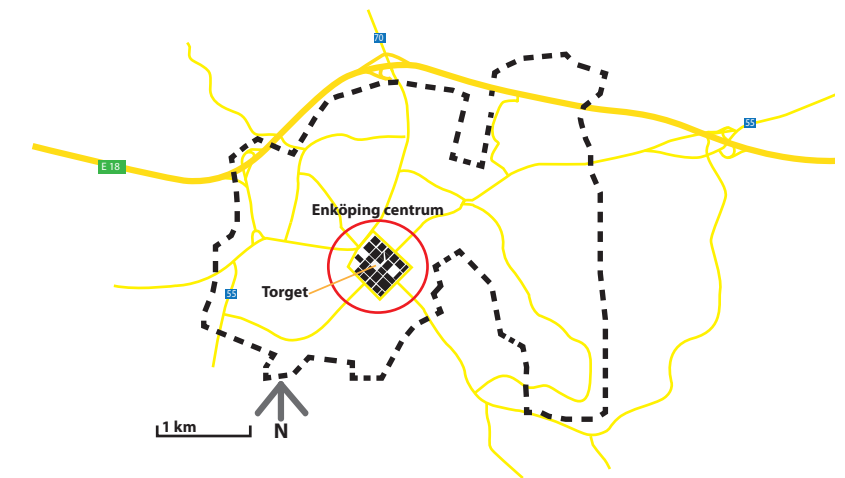
Platsbeskrivning

Enköping är en expanderande småstad som är belägen mellan städerna Stockholm, Uppsala och Västerås. Det bor cirka 40 000 invånare inom kommunen (Enköping kommun 2012a) och staden är idag mest känd för sina uppskattade, välbesökta parker. Enköping kan ses som en pendlarstad då många Enköpingsbor arbetar i kringliggande, större städer^{1, 2} och år 2007 pendlade 40 % av stadens in-

vånare till arbeten utanför kommunen (Karlsson et al. 2010, s. 146). Innerstaden är uppbyggd utifrån ett rutnätsmönster (Andersson et al. 2012). Inventering visade att Stora Torget i Enköping, som är placerat mitt i centrum, har en rektangulär form och är omgärdat av affärer, kontorsbyggnader och bostäder. Torget är stenlagt och skuggfritt, det har låg växtintensitet och används vid marknader och som transportsträcka för gående och cyklister.

Kartan visar Enköpings placering i förhållande till de närmaste, större städerna: Stockholm, Uppsala och Västerås.

Illustrationen visar Stora Torgets placering i Enköping samt innerstadens gräns. De gula linjerna representerar bilvägar.

¹Patrik Holm, Planarkitekt Enköping kommun, samtal den 18 april 2012

²Karin Komstadius, Planarkitekt Enköping kommun, samtal den 18 april 2012

Avgränsningar

Arbetet skulle resultera i ett gestaltungsförslag baserat på två olika analysmetoder. Dessa analysmetoder låg till grund för att utforma ett gestaltungsprogram samt för framtagningen av ett koncept för platsen. Arbetet riktade sig utifrån fotgängarens och cyklistens synvinkel och tog inte hänsyn till bilister då de inte använder ytan i lika hög grad. Stora Torget i Enköping samspelar inte idag med stadens gröna karaktär och därför ansåg vi att gestaltungsförslaget borde interagera mer med grönstrukturen i Enköping stad. Gestaltningen begränsades varken av belysnings- eller möbleringsprogram och vi tog ingen hänsyn till höjdsättning eftersom platsen idag inte har några speciella höjdskillnader. Gestaltungsförslaget ska ses som en vision och hade därför ingen bestämd budget.

Visionen redovisades i en illustrationsplan i skala 1:400, en plan över ett mindre område på torget i skala 1:100 följt av snitt, perspektiv och illustrationer för att tydligt visa visionen för det nya Stora Torget.

Metod

För att få en förståelse för hur ett torg fungerar, vad det är, varför det är viktigt och hur ett gestaltungsförslag för torget kunde se ut genomfördes litteratursökningar. Utöver dessa genomfördes olika analyser på plats, samtal med involverade yrkesmänniskor inom kommunen och en mindre fördjupning inom ämnet torg och dess funktioner och användning.

Vid utförandet av en omgestaltung av Stora torget i Enköping behövde en utredning göras som beskrev platsens brister och potential utifrån torgets storlek och position i staden. Analysen skulle tydliggöra vad Stora Torget i Enköping saknade och vilka positiva egenskaper som redan fanns där, som borde bevaras eller till och med framhävas. Analyserna grundades i författarna Kevin Lynchs och Jan Gehls litteratur. Resultatet redovisades på kartor över torget samt i en sammanfattande text. Analysen, med inspiration från litteraturstudien, genomfördes under flertalet olika tidpunkter och veckodagar för att göra resultatet mer pålitligt och för att sortera bort så många felkällor som möjligt.

Genom att arbeta utifrån analyser kunde risken att glömma viktiga faktorer vid gestaltungsarbete reduceras. Analysen tog upp viktiga aspekter så som solutsatta lägen och rörelsemönster. Metoderna är väletablerade inom landskapsarkitektkåren och ansågs tillförlitliga och applicerbara på platsen. Trots att författarna berör varandras ämnen fokuserar de på olika aspekter vilket gjorde det möjligt att analysera torgets funktioner, kvaliteter, brister och förutsättningar. Själva gestaltungsarbetet blev ett resultat av analyser men även ett gestaltungsprogram och ett koncept låg till grund för förslaget.

Litteratursökning

I litteraturen togs Kevin Lynchs och Jan Gehls synsätt på städer, torg och torgs funktioner upp. Användningen av de två analysmetoderna ämnade resultera i för ämnet relevanta resultat. Valet föll på dessa metoder då de är omtalade och inriktade på staden och bland annat torgs funktioner.

Inventering

Vid inventering går man igenom och granskar det som redan finns på platsen (Svenska Akademiens ordlista 2011).

Inventeringen gjordes för att se vilka funktioner och kvaliteter som fanns på torget. Den genomfördes under flera tider på dygnet och under olika veckodagar för att få en så bred syn som möjligt på torget, dess användning och funktion.

Vid inventering av platsen undersöktes bland annat:

- » Stora Torgets placering i staden, för att förstå vilka som kunde tänkas bruka torget.
- » Vad som redan fanns på platsen, för att se vad som fungerade och vad som kunde bevaras.
- » Vad som hördes och som syntes för att i senare skede kunna bestämma vad som borde framhävas alternativt döljas.
- » Andra faktorer som skulle kunna påverka torget, till exempel kollektivtrafiken och parkeringsmöjligheter.

Analys enligt Gehl

I boken *Life between buildings – using public space* skriver Jan Gehl (1971) om staden och hur stadens användare (fotgängare) beter sig i dagens miljö.

Jan Gehl (1971, s. 13) anser att sociala aktiviteter inträffar konstant i våra städer och i vår vardag. Det kan exempelvis vara då man hämtar morgontidningen eller går till jobbet och stöter på grannen, men det kan räcka med att se andra utföra aktiviteter för att känna sig delaktig. Om det redan finns aktivitet kan det gemensamma intresset komma att öka och då även aktiviteten.

Vidare säger Gehl (1971, s. 45) att gator och torg genom historien varit viktiga fokuspunkter och mötesplatser i städer, torgens marknader lockade till aktivitet. Under funktionalismens genombrott glömdes torgytorna och gatorna bort och ersattes med stora vägar och separata vägsystem vilket minskade möten mellan människor och i och med det livet mellan stadens byggnader. Gehl menar att människan vill se sin omgivning och vad som händer i hennes närhet, därför bör sittplatser och liknande placeras så att användaren kan blicka ut över sin omgivning. Detta kan vara en av förklaringarna till att uteserveringar blivit så populära och välanvända i offentliga miljöer (Gehl 1971, s. 27). Dagens torg och gator är ofta utformade efter människans rörelsemönster och behov. Jan

Gehl (1971, ss. 39-41) menar även att torget i sig kan ses som ett offentligt vardagsrum där alla är välkomna och att staden är huset.

En analys utifrån Jan Gehls synsätt innebär att man undersöker fotgängarnas rörelsemönster bland annat under olika tider på dygnet, vilka zoner de trivs bäst i, var de sitter, står och möts och varför fotgängarna väljer dessa olika vägar och platser. Utöver dessa faktorer delas även platsen in i privata, halvprivata, halvoffentliga och offentliga områden. Om ett område har en privat karaktär menar Gehl att brukaren får känslan av att inte vem som helst får äntra det. För att få äntra det privata området bör personen ha ett ärende dit, det kan till exempel vara en bostad eller någons trädgård. Ett område med mindre privat känsla men som fortfarande inte är till för alla kan ses som halvprivat, det är öppet för fler än privata områden, det kan till exempel vara en bostadsgård. Platser med mindre offentlig karaktär, halvoffentliga, befinner sig ofta på allmänna platser men lite vid sidan av eller avspärrat ifrån dem. Platserna ger fortfarande känslan av att alla är välkomna, det kan till exempel vara en uteservering. Områden med offentlig karaktär är områden där alla alltid får vistas, de är ofta öppna och lättillgängliga, det kan till exempel vara ett torg eller en park (Gehl 1971, ss. 57-59).

Gehl anser även att man kan utnyttja områdets geografiska och klimatiska förutsättningar för att uppmuntra till aktivitet. Som exempel ges skandinavers vilja att vistas på soliga platser med vind- och regnskydd, på grund av det kalla vädret och mörka vinterhalvåret (Gehl 1971, s. 175).

Användning av metoden

För att få en så bra uppfattning av Stora Torget i Enköping som möjligt gjordes flertalet platsbesök under olika tidpunkter på dygnet och veckodagar. På plats observerades vad människorna gjorde och hur de rörde sig på och över torget. Därefter försökte vi se motiveringen till dessa val genom att studera deras målpunkter, alltså vart de var på väg. Utöver dessa observationer utfördes inventering av torgets mer eller mindre privata, halvprivata, halvoffentliga och offentliga områden och resonemang kring frågan varför just dessa egenskaper stämde in togs upp. Analysen dokumenterades med hjälp av papper färgpennor och fotografering på plats.

Analys enligt Lynch

I boken *The image of the city* skriver Kevin Lynch (1960) om städers former och vad de innebär för brukaren. Han avser besvara frågor som vad en stadsplanerare kan göra för att skapa en mer levande och minnesvärd stad. Kevin Lynch delar in sin syn på staden i fem olika kategorier, eller element som han kallar dem: stråk, gränser, områden, knutpunkter och landmärken (Lynch 1960, ss. 47-53).

Stråk

Stråk är vägar som används ofta, vid vissa tillfällen eller som skulle kunna komma att användas. Exempel på stråk kan vara gator, trottoarer, järnvägar och kanaler. Alla andra element i staden kan ses som att de har arrangerats utifrån stråkens lägen och stråkens utplaceringar och relaterar på så vis till stråken (Lynch 1960, s. 47).

Gränser

Gränser avgränsar olika områden, de fungerar dock inte som stråk. En gräns kan exempelvis vara en vägg eller en strandkant. Gränser kan skapa barriärer som användaren antingen kan eller inte kan korsa. Den kan hålla ihop områden som en söm istället för att skilja dem åt och kan hålla samman stora områden och hela städer genom att ringa in dem som en sorts yttergräns, en sådan gräns kan till exempel bestå av vatten eller murar (Lynch 1960, s. 47).

Områden

Kevin Lynch (1960, s. 47) beskriver även områden som relativt stora och tvådimensionella. Brukaren får känslan av att gå in i något nytt som skiljer sig från det förra. Ett område har ofta en karaktär som är individuell för just det området och som gör det sammanhängande innanför områdesgränsen.

Knutpunkter

Knutpunkter, eller noder, är välplanerade punkter i staden som gör det möjligt för användaren att träda in i staden. Exempel på knutpunkter kan vara rastplatser, korsningar och ändringar av stråk (Lynch 1960, ss. 47-48), alltså då ett eller flera stråk övergår i andra markmaterial eller får en ny bredd. En egen tolkning utifrån analyser och Lynchs förklaringar kring knutpunkter är att det är platser där flera vägar möts och knyts samman.

Lynch nämner även mer koncentrerade knutpunkter, kärnkutpunkter, som till exempel kan vara gatuhörn där många träffas eller vistas, eller just torg (Lynch 1960, s. 48).

Landmärken

Landmärken i och utanför staden kan ses som externa referenser som man ser utifrån, som hus, skyltar, kyrktorn, affärer eller berg. De sticker ut och kan ofta ses från olika vinklar och avstånd, de är oftast högre än omgivande byggnader. Även solen kan ses som ett landmärke då den rör sig så långsamt och regelbundet och eftersom

alla känner till den. Många är lokala, det vill säga synliga inom vissa områden eller från vissa håll som till exempel skyltar, träd, butiker och dörrhandtag. Landmärken används ofta och skapar identitet, ju mer användaren lär känna sin väg, stad eller sitt område desto mer förlitar den sig på landmärken och desto svårare är det att upptäcka för en utomstående då det vanligtvis bara är användaren som känner till dem (Lynch 1960, s. 48).

Användning av metoden

För att få ett bra och tydligt resultat besöktes platsen ett flertal gånger under olika tidpunkter, analysen gjordes från olika håll på torget och i olika väder. Analysen dokumenterades med hjälp av papper, färgpennor och fotografering. Vid användningen av Lynchs analys märktes områdets olika element ut; stråk, gränser, områden, knutpunkter och landmärken, för att se hur människorna använde platsen, hur och varför de rörde sig just där.

För att urskilja eventuella stråk över torget lästes människors rörelsemönster av; åt vilket håll de gick och vilka genvägar de valde. Platser som människorna på torget uppehöll sig vid i väntan på andra noterades som landmärken och knutpunkter eftersom de kan ses som mötesplatser i staden. Där olika möten inträffade noterades knutpunkter och likaså i korsningar. Områden och gränser urskiljdes genom studie av området i plan men även vid observationer på plats.

Samtal

Under gestaltningsarbetets första del, då inventering i ämnet och analys skedde, genomfördes även samtal med kunniga och berörda yrkespersoner. Under samtalet med Patrik Holm och Karin Komstadius på Enköping kommun den 18 april 2012 baserades frågorna på rapporten *Enköpings nya centrum – för en växande stad* (Andersson et al. 2012) som studerades inför mötet. Några av frågorna som ställdes under dialogen rörde definitionen av torg, önskad framtida användning av torget och hur aktivitet kunde skapas.

Koncept

Koncept som gestaltningsmetod innebär att gestaltaren utgår från en idé för att formge platsen. Det kan till exempel vara en bild, ett ord, motto eller tema. Detta betyder inte nödvändigtvis att konceptet är tydligt för brukaren av platsen, utan fungerar mer som ett redskap för gestaltaren för att underlätta vid formgivningsbeslut, vid val av material och växter, linjedragningar, avgränsningar och i skapandet av rumslighet.³

Koncept används vid gestaltningsarbeten och har ofta sin grund i analyser.

Under det här arbetet togs beslutet att jobba med gestaltningen utifrån ett koncept för att underlätta i skapandet av Stora Torgets

olika rum. För att få fram ett bra koncept som skulle passa in på platsen använde vi oss av snabba skisser, så kallade timskisser, där vi testade olika idéer som vi till stor del fick utifrån kommunens rapport *Enköpings nya centrum – för en växande stad* (Andersson et al. 2012) där Enköping bland annat nämns som en parkstad och en Mälarstad. Konceptet togs fram med grund i analyser, platsbesök och samtal. Det skulle hjälpa till med hela gestaltningen, utan att hämma den genom att vara för specifik inom exempelvis formspråk.

³Sofia Sandqvist, universitetslektor Institutionen för stad och land, SLU, föreläsning den 24 januari 2012

Resultat

Med syftet att få fram en så väl fungerande gestaltning som möjligt var resultatet av förarbetet av stor vikt. För att veta vad som behövdes och vad som redan fanns på platsen genomfördes inventeringar, platsanalyser och samtal med kommunen angående deras vision för staden. Som följd av dessa resultat kunde ett koncept och ett gestaltungsprogram tas fram för att underlätta själva gestaltungsarbetet och förståelsen för ett torgs funktioner.

Inventering

Vid inventering av Stora Torget i Enköping (bild 2) fann vi att platsen, trots att den är belägen i en parkstad, lider brist på grönska. Unga parklindor (*Tilia x vulgaris*) omringar torget och nära gallerian, även kallad PAUS-huset, växer bergskörbär (*Prunus sargentii* 'Charles Sargent') och japanska magnolior (*Magnolia kobus*). I det södra hörnet finns upphöjda planteringar med buxbom (*Buxus sempervirens*) runt cykelställ.

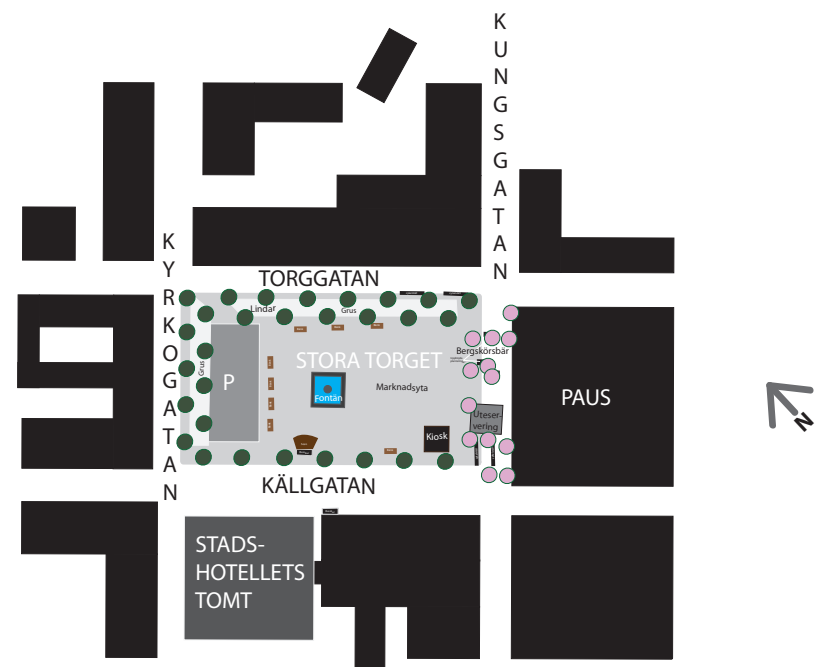

Bild 2. I bilden visas Stora Torget idag med befintlig växtlighet, byggnader, parkering och fontänen "De fyra elementens brunn".

Torggatan fungerar idag som en gågata med uteserveringar, där cykelställ och en mindre inhägnad lekplats finns. Där får endast varutransporter köra vid behov. Kungsgatan, den gamla huvudgatan⁴, passerar torget men avgränsas från det på grund av planteringar, en cykelparkering och en upphöjd uteservering till den angränsande restaurangen *All In*, belägen i PAUS-huset. Den nedre delen av Kungsgatan används som gågata under sommarhalvåret men det

är tillåtet för bilister att köra där under de kalla månaderna då det tänkta handelsstråket inte används i lika hög grad. Nära Kyrkogatan finns en parkering med cirka femton platser som används mycket flitigt, redan innan de flesta affärerna på morgonen har öppnat befinner sig torgets brukare i sina bilar på parkeringen och väntar på att dagen ska börja. Ett ständigt utbyte av bilar och liv tar bort den ödsliga känslan ett torg kan få på tidiga morgonar.

Det finns många sittplatser runt torget varav alla är vända in mot torgets mitt. Men den mest uppskattade sittplatsen verkar enligt inventeringen vara fontänen "De fyra elementens brunn" (bild 3), troligen tack vare att den är upphöjd och ger god översikt över torget.

Bild 3. De fyra elementens brunn, fontänen på Stora Torget i Enköping, skapades av skulptören Nils Sjögren. Fontänen symboliserar de fyra elementen, jord, eld, vatten och luft och även Enköpings stadshistoria. Jorden och luften representeras i fontänens nedre och övre del där marken och himlavalvet porträtteras. Elden har gestaltats som skulpterade lågor och illustrerar branden år 1799 som orsakade stor förödelse då stora delar av Enköpings centrum brann ned till marken. Vattnet som faller från fontänen är tänkt att påminna om Enköpings roll som sjöfartsstad. Människorna på fontänen visar en fri tolkning av det onda i form av döden och det goda i form av livet. Vi såg fontänen som en tydlig målpunkt på torget och ett starkt identitetsskapande element med en historisk anknytning till Enköping och att den därför var värd att bevara (Enköping kommun 2012b).

Markmaterialet är smågatsten som tillkom torget då det gjordes om för att återspegla dess gamla utformning.⁵ Paradstråket, placerat mellan Torggatan och själva Stora Torget, består av grus med en lindallé och anlades samtidigt som markbeläggningen. Grusstråket används relativt lite vilket kan bero på underlaget, fotgångarna och cyklister verkar trivas bättre på de hårdgjorda ytor med sten eller asfalt. På Källgatan går idag busstråket. Det möjliggör för stadens invånare att ta sig direkt in till stadens centrum men skapar en mindre barriär mellan torget och affärerna på andra sidan gatan, bredvid det gamla stadshotellet.

Kyrkogatan är helt öppen för biltrafik men korsningarna ger fotgångarna företräde vilket förtydligas med hjälp av skillnad i markbeläggningen. I väster ligger rivningstomten efter stadens gamla

stadshotell, byggnaden revs i mitten av år 2009 (Sveriges Television 2009) och den tomma tomten fungerar idag som en inkörsport för västlig vind och ger ett skräpigt intryck av platsen. På den gamla tomten kommer det att byggas en galleria med kontor och bostäder på de övre våningarna.^{4,5} Nära PAUS-huset ligger en färgglad kiosk med generösa öppettider, den är både dagtid och sena kvällar en av torgets målpunkter. Under vissa dagar i veckan hålls det marknad på torget som enligt observationer besöktes av den äldre generationen i staden. Ungdomarna utnyttjar torget på den tidiga eftermiddagen, troligen på grund av att skolundervisningen upphör då. De lite äldre ungdomarna och yngre vuxna utnyttjar mest kringliggande caféer och affärer men uppehåller sig inte på torget. Barnfamiljer handlar i kiosken under hela dagen och yngre barn använder sig stundtals av "De fyra elementens brunn" som lek- och sittplats.

Samtal

Samtalsresultat, Enköpings kommun, Patrik Holm och Karin Komstadius den 18 april 2012.

Karin Komstadius ser Enköping som en oslipad diamant som idag fungerar som en alternativ bosättningsstad till de närliggande större städerna som exempelvis Stockholm. Staden har en samlad och tydlig stadskärna med småstadscharm som går att utveckla.⁵

Många av Enköpingsborna handlar i de större städerna istället för i centrum, delvis för att lokalerna i centrum är för små för att locka större affärskedjor och delvis för att det går väldigt smidigt att ta sig till de större städerna med exempelvis bil eller tåg.⁵

Enköpings centrum bör utvecklas till en plats där människor vill vistas och för att locka människor in i centrum måste det göras mer attraktivt⁴. Med attraktivitet menar Patrik Holm att det ska finnas ett stort handelsutbud, bekvämlighet för olika användargrupper och att det fysiska torget utvecklas till ett mer tilltalande torg för alla i staden. Han anser även att vatten är en viktig faktor ett torg bör ha.⁴ Cykelparkeringar, upphöjda planteringar och uteserveringar stänger idag av ett av torgets större huvudstråk. Torget anses stort av många och fungerar bäst till större evenemang som exempelvis den årliga "gatufesten" samt höst- och vårmarknad. Vid valtid placeras valstugor ut. Karin Komstadius och Patrik Holm förklarar att parkeringen i torgets ena kant är omdebatterad men samtidigt viktig för staden. Torget ska utvecklas till en plats att mötas på med hjälp av exempelvis uteserveringar, kulturella utställningar, lekytor och flexibla ytor. Torget bör ha plats för de årliga marknaderna och större evenemang. Torgets framtida växtlighet bör, enligt Patrik Holm, vara perenn då det kan ses som stadens signum.

⁴Patrik Holm, Planarkitekt Enköping kommun, samtal den 18 april 2012

⁵Karin Komstadius, Planarkitekt Enköping kommun, samtal den 18 april 2012

Analys

På platsen genomfördes två olika analyser med syfte att ge en bred och tydlig bild av Stora Torgets användning med dagslägets förutsättningar. Analyserna genomfördes på vardagar och helger mellan klockan 09.00 och 21.00 då 60 minuter stickprov utfördes.

Resultat Gehlanalys

Vid analys av torget använde vi oss av Jan Gehls (1971) olika analysprinciper, exempelvis hur människor rörde sig, vart de uppehöll sig och hur klimatfaktorer så som vind och sol påverkade platsen. Resultatet visade att torgets användare främst rörde sig längs med ett huvudstråk längs Stora Torgets långsida, Torggatan (bild 4), detta berodde troligen på att affärsverksamheten och torgets restauranger dominerar där. Torgets mindre stråk används främst då människor vill korsa torget utan att stanna till (bild 5). De användare som uppehåller sig på torget håller sig nära PAUS-husets entré och runt den befintliga torghandeln, på motsvarande sida av torget är den mänskliga aktiviteten betydligt lägre. Att de flesta dras till den östra sidan av torget (bild 6) kan till stor del bero på närheten till huvudstråket och den mindre påtagliga vinden (bild 7). Torgets sittplatser är arrangerade runt hela torget (bild 8) och nyttjas vid solsken (bild 9). De mest populära platserna är riktade in mot torget men saknar alla skydd i ryggen och den upphöjda fontänen mitt på torget fungerar som sitt- och lekyta för barn. Fontänen är även en central utkikspunkt som gör det möjligt för brukaren att överskåda stora delar av torget (bild 10). Hela torget känns offentligt men en upphöjd uteservering och en kiosk döljer torget från sydost och blockerar på så vis en av platsens entréer. Då uteserveringen är placerad mellan torget och PAUS-huset hindrar det möjligheten till ett stråk längs med Kungsgatan. Serveringen är idag högre än marknivå, cirka en meter, och uppfattas inte som en del av torget. Parkeringen i nordväst bidrar till aktivitet under stora delar av dygnet, tidigt på dagarna sitter bilförare och väntar på att affärerna ska öppna och på kvällarna används den av restauranggäster och liknande.

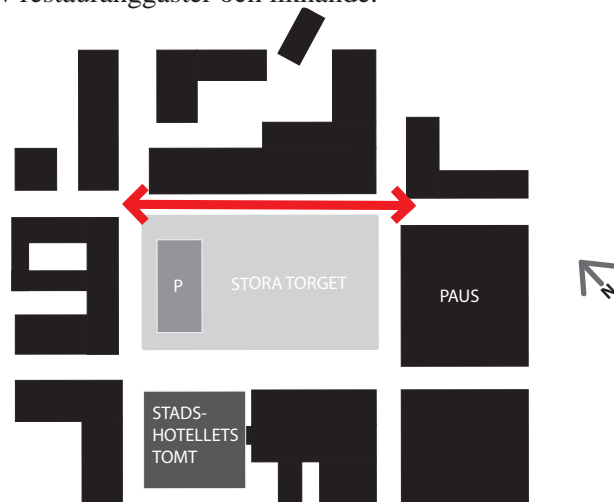

Bild 4. Huvudstråket fungerar som en gånggata med intilliggande affärer.

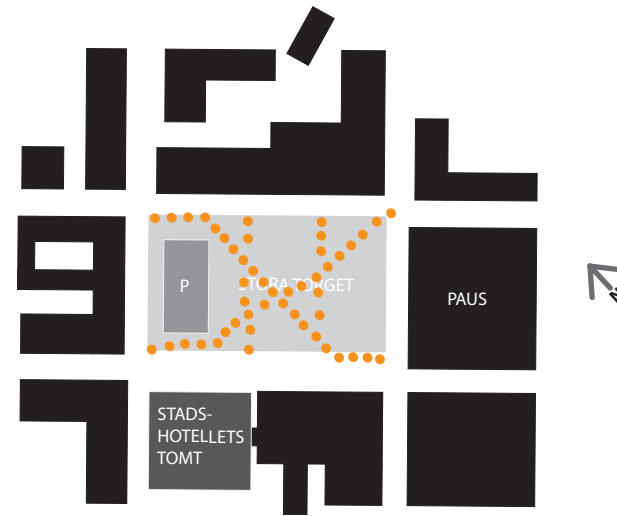

Bild 5. Ovan visas mindre stråk över torget som brukarna utnyttjade då de tog sig till kringliggande restauranger och affärer.

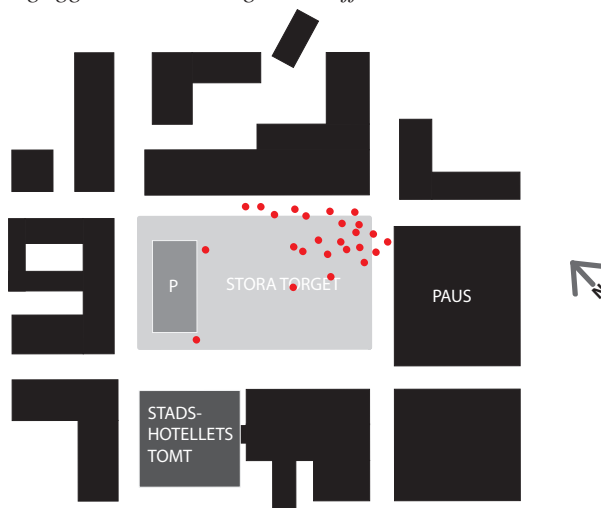

Bild 6. Ovanstående bild visar det sammanslagna analysresultatet av var torgets användare befann sig i störst skala under analysernas genomförande.

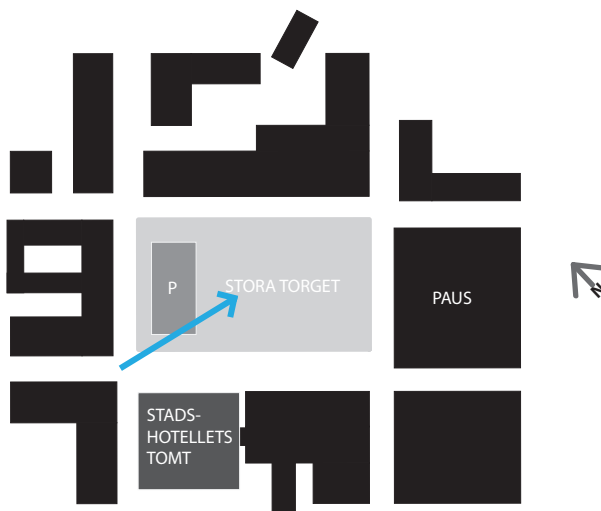

Bild 7. Bilden visar platsens mest dominerande vindriktning, troligtvis beroende på den öppna ytan där stadshotellet en gång stod.

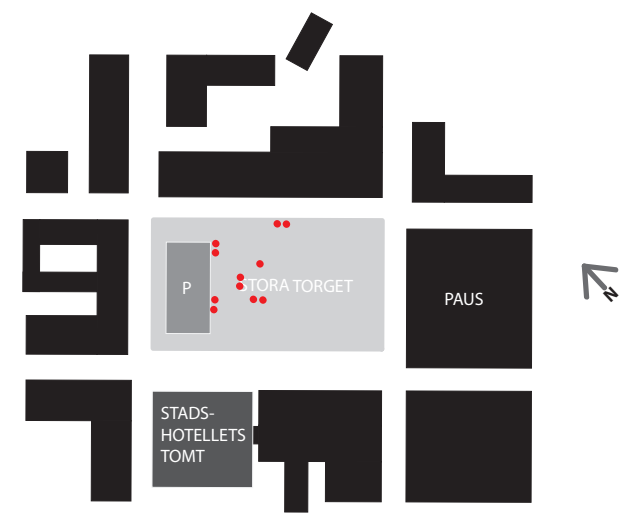

Bild 8. I bilden är sittplatserna som användes mest flitigt utmarkerade, dessa är resultatet av en sammanslagning av alla analyser.

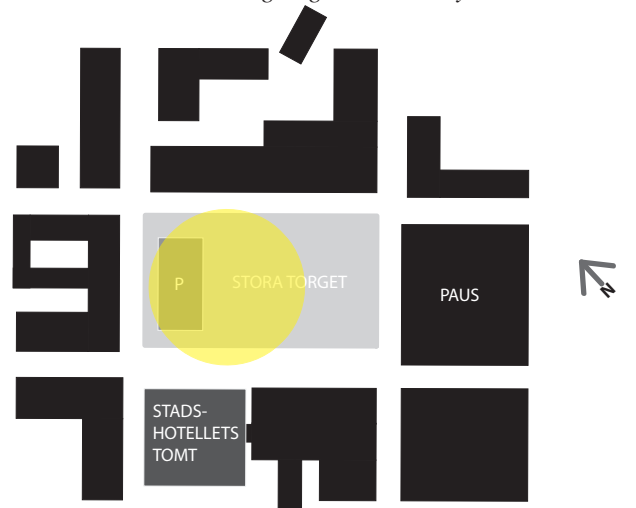

Bild 9. Ovan visas var på torget det är mest intensiv sol dagtid.

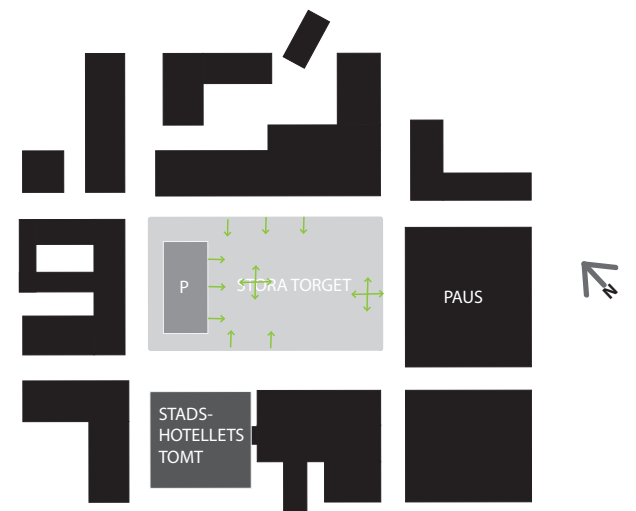

Bild 10. Ovanstående bild visar så kallade utkikspunkter, där torgets brukare kunde sitta eller stå och ha en tydlig översikt över hela torget.

Resultat Lynchanalys

Stora Torget i Enköping har idag ett stort stråk som passerar längs med sidan av torget, ett huvudstråk (bild 11). Huvudstråket går förbi majoriteten av de angränsande restaurangerna och affärerna och används som en gågata (med undantag för varutransporter).

Över själva torget går flera mindre stråk (bild 12) som enbart används som genvägar över torget med målpunkter utanför torgets gränser. Människorna som använder de små stråken, både fotgängare och cyklister, skyndar över torget utan att stanna upp.

Platsen har ett flertal knutpunkter (bild 13) som till största delen är belägna i gatornas korsningar men det finns även en social knutpunkt vid PAUS-husets entré. Att en stor del av användarna väljer just den platsen som mötesplats beror troligtvis på att den uppvärmda gallerian har en av sina ingångar där vilket skapar en mer behaglig väntplats under årets kallare perioder, dessutom angränsar platsen till huvudstråket. Korsningarna har inte samma sociala knutpunktsstatus utan kan snarare ses som platser där fordon och cyklister stöter på varandra, på så vis kan möten i staden skapas.

Torget har två tydliga landmärken (bild 14), ett är den stora fontänen "De fyra elementens brunn" som står mitt på torget med vattenspel på sommaren. Fontänen är upphöjd och är en plats som syns tydligt från alla torgets delar, och betraktaren har från den en god utsikt över torget. Som landmärke är den lätt att upptäcka både för Enköpingsborna och för utomstående som aldrig besökt platsen förut, fontänen används som ett allmänt landmärke.

Det andra landmärket på torget är lite mer svårupptäckt och används mest av stadens invånare, nämligen PAUS-husets ingång. Vid husets ingång finns det möjlighet att stå och vänta med utsikt över hela torget vilket ökar chansen att se när den man väntar på närmar sig. Vid fontänen måste användaren alltid vända ryggen åt något håll men syns själv från alla håll.

Gränserna (bild 15) som ramar in torget är relativt tydliga i form av olika markmaterial och trädader av lind. Parkeringen är nedsänkt i förhållande till torget och bänkar med ryggarna vända mot den gör gränsen mer utmärkande. Ett annat avgränsat område är uteserveringen nära PAUS-huset, den är i dagsläget upphöjd och avstängd för dem som inte är restaurangens gäster. Den stora uteserveringen skapar en stark barriär mellan vägen förbi PAUS-huset längs med Kungsgatan och själva torget.

Idag fungerar hela Stora Torget i Enköping som en genomfart för gående och cyklister, aktivitet förekommer sällan på själva torget, med undantag vid vår- och höstmarknad eller liknande företeelser. Även om torget har knutpunkter och landmärken finns de flesta i utkanterna och har ingen tydlig koppling till själva torget.

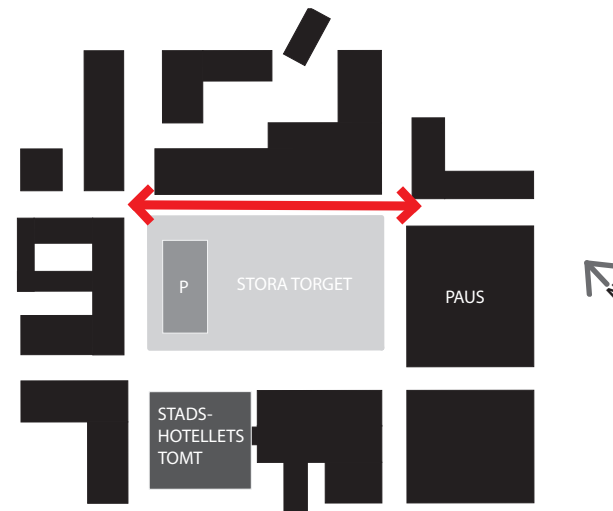

Bild 11. Illustrationen visar huvudstråket längs med Stora Torget på Torggatan som följer det högsta av de angränsande husens fasad.

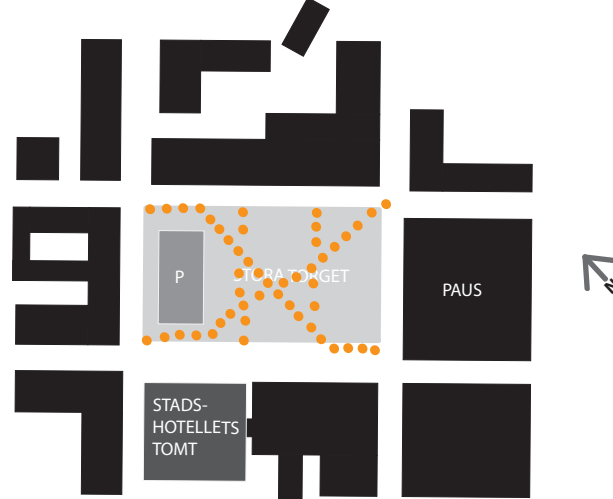

Bild 12. I bilden syns mindre stråk genom och över Stora Torget som används som genvägar av fotgängare och cyklister.

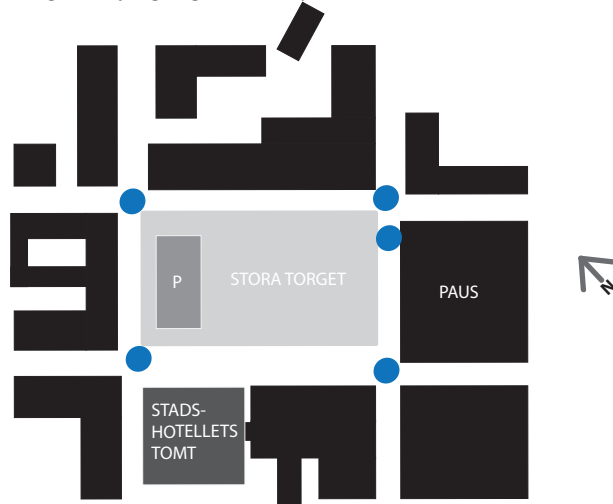

Bild 13. Ovan visas platsens olika knutpunkter (noder), fysiska knutpunkter i form av korsningar och en social knutpunkt vid PAUS-husets entré som idag fungerar som mötesplats för Enköpingsborna och besökare i staden.

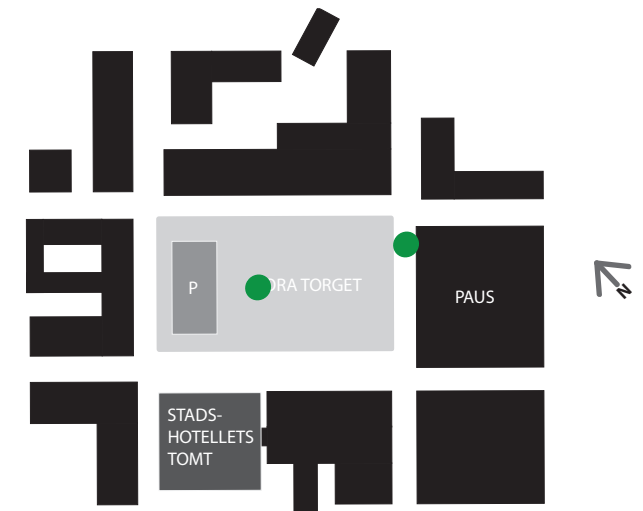

Bild 14. De två landmärkena på torget, fontänen och PAUS-husets entré.

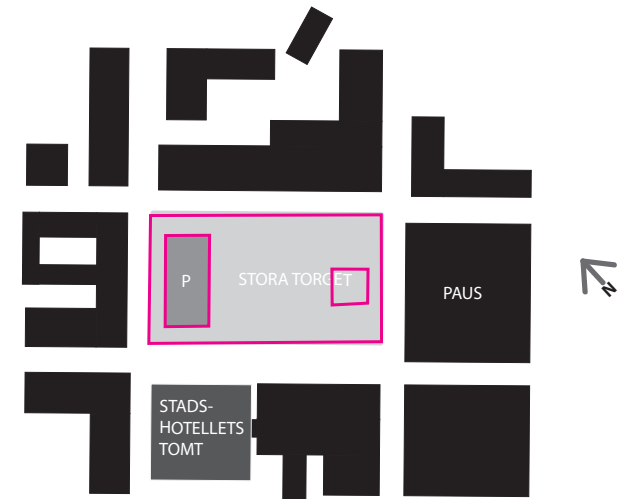

Bild 15. Stora Torgets gränser som skapar områden i form av torg, parkering och uteservering.

Program

Programmet togs fram som grund för gestaltungsarbetet (bild 16). Det bygger på de två analysmetoderna samt inventering, platsbesök och samtal. För att få fram riktlinjer och mål utgick vi från platsens olika förutsättningar och kommunens vision för det nya centrumet. Nedanstående punkter visar de viktigaste programpunkterna som togs fram:

- » Enköping bör upplevas som en parkstad även i centrum.
- » Möjligheten till aktivitet på torget bör öka.
- » Entréerna bör ges en mer genomtänkt gestaltning.
- » Hänsyn bör tas till människornas rörelsemönster.
- » Öppna siktlinjer bör bevaras.

Genom tillförsel av grönska på torget och tydligare stråk borde Stora Torget kunna koppla Enköpings parker till stadskärnan och då stärka torgets identitet. Efter analyser och samtal tydliggjordes det att bristen på aktivitet var en av orsakerna till att torget inte nyttjas idag. Genom att skapa ytor för socialt umgänge, lek, evenemang och marknad borde möjligheten till aktivitet på torget kunna öka. En genomtänkt gestaltning av entréerna skulle kunna skapa en tydlighet i rörelsen till och från torget som välkomnar brukaren till Enköpings torg. Torget saknar idag tydliga stråk, därför är ett av målen att skapa ett mer framträdande stråksystem. En egenskap som gynnar torget är de öppna siktlinjerna som förenklar orienterbarheten i centrum vilket vi såg som en positiv egenskap som bör inkluderas i den nya gestaltningen. Öppna siktlinjer är även viktiga då vi ansåg att torget borde samspara mer med omgivande fasader. Analyser, inventeringar och samtal visade att torget inte fungerar som en knutpunkt. Därför bör torgets identitet stärkas för att bli en knutpunkt i staden.

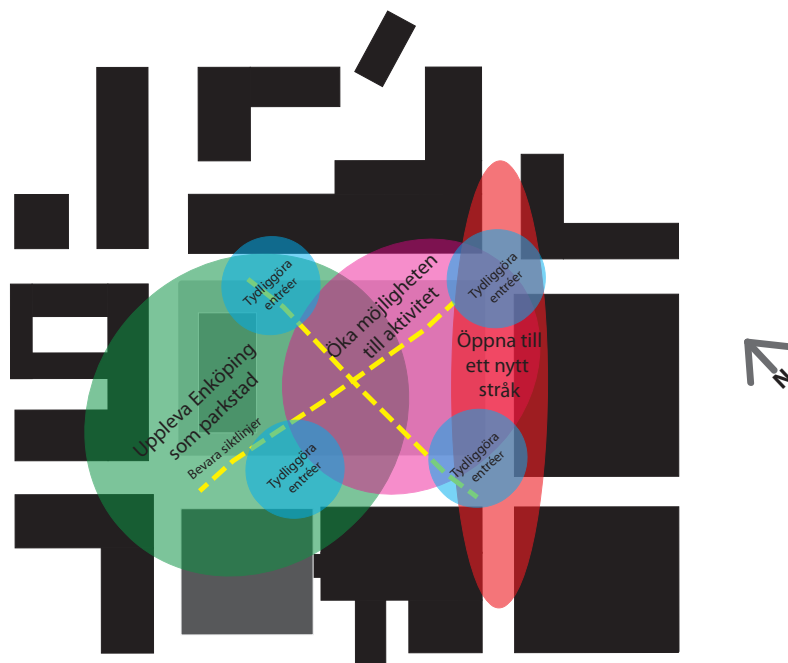

Bild 16. Illustrationen visar programskissen som användes som grund vid gestaltningen.

Koncept

Merparten av torgets användare är idag fotgängare och cyklister men även kantzonen med parkeringsplatser, förser torget med liv. Vi ville synliggöra den vardagliga rytmen hos människor och växter genom återkommande inslag och aktivitetsmöjligheter. Torg visar ett myller av liv och har under historien betraktats som stadens "hjärta". Därför valdes konceptet *puls*.

Innebörden av puls var för oss något föränderligt som fanns i olika former men i jämna rytmer, något som symboliserade livet som vi ville skapa och gynna på platsen. Pulsen kunde representeras av människornas flöde över torget och olika former av aktivitet men den kunde även förekomma i varierade växtval och möten mellan olika material.

Att förstärka och bevara siktlinjer var viktigt då Jan Gehl (1971 ss. 63-69) menar att öppen sikt stärker känslan av rörelse samt upplevelsen av liv på platsen. Liv var något som för oss var en central utgångspunkt för pulsen.

Enköpings parker och flödet av människor över torgytan inspirerade till konceptet i form av två karaktärer som möttes på torget. För att skapa liv, puls och aktivitet på torget valde vi att utgå från två olika håll. Den östra delen av torget har mer av en social puls än den västra som vi valde att göra mer grön. Med grön puls menade vi en stor mängd växtlighet i förhållande till mängden hårdgjorda ytor.

Mitt på torget vävdes de två olika pulserna, den sociala och den gröna, samman för att på så sätt integrera Enköpings grönska utan att förlora Stora Torgets torgfunktioner, nuvarande som kommande (bild 17).

Bild 17. Konceptidén innebar att den gröna växtpulsen från väster mötte den röda, sociala pulsen från öster.

Gestaltungsresultat

Jan Gehl (1971) menar att växlandet mellan större och mindre ytor ökar intresset och på så vis även aktiviteten. Därför valde vi att gestalta större och mindre områden med olika karaktärer i ett försök att göra torget mer spännande och med möjligheten till en mer intensiv aktivitet. Efter att ha skapat oss en förståelse och uppfattning om hur torg fungerar idag och varför de är viktiga kunde ett gestaltungsförslag genomföras. Visionens struktur byggde på en idé om mötet mellan två så kallade pulser. Den sociala och aktiva pulsen som bildades när människorna på torget mötte varandra, ställdes mot den gröna pulsen som representerades av parkmiljön i stiliserad form med upphöjda planteringar, perenner och träd. Dessa två pulser fick dominera på varsin sida av torget och skapa en dynamik mellan stadens sociala puls och parkernas gröna puls samt markera Stora Torget som Enköpings hjärta och knutpunkt i staden.

Den sociala delen av torget består företrädesvis av två stråk, Paradgatan och Huvudstråket, kopplat till Huvudstråket finns aktivtetsytan med den gamla fontänen "De Fyra Elementens Brunn" i ett försök att knyta an till Enköping stadshistoria. De stora klippblocken på torget ska representera Enköping som Målarstad och skapa sittplatser för stadens yngre generation.

Tanken bakom torgets gröna struktur var att, med hjälp av perenna planteringar, framhäva Enköpings parkidentitet och mjuka upp det annars så strikta torget. Planteringarnas kantstöd går att utnyttja som sittplatser för besökare och erbjuder olika vyer över torget utan att skymma de öppna siktlinjerna över torgets diagonaler. Torget som torg fungerar över hela året med den öppna marknadsytan tillgänglig för olika evenemang och de gröna öarna i ständig förändring. Då det nya torget är öppet och grönt kan det främja det sociala livet i staden. Med generösa ytor och många entréer kan torget locka in människor och öka möjligheten till olika aktiviteter som exempelvis socialt umgänge, lek och torghandel. För att behålla torgets funktioner och förhållande till omgivande verksamheter var det viktigt för oss att jobba med kantområdena. De bör fungera som entréer till torget, det vill säga leda in människor till platsen och då skapa möten. För att skapa en puls på torget användes växter med olika höjder, blomningstider, eventuella höstfärger och vinterståndare. Formernas ursprung kom från den gröna pulsen med organiska linjer. För att göra torget till en knutpunkt i staden fördes aktivitets-skapande element in på torget så som en scen och en aktivtetsyta. Dessa skulle kunna nyttjas vid olika tillställningar under hela året och fungera som attraktioner för torget, men även under vardagar då scenen kan användas som uteservering till kiosken och aktivtetsytan, vintertid, kan spolas och fungera som skridskobana.

I gestaltungsförslaget delades torget in i flera olika delar med olika funktioner, nedan förklaras och illustreras dessa.

Illustrationsplan

Scenen

Den upphöjda scenen (illustrationsplan 1:100 s. 15), nära parkeringen ska ge publiken på torget god utsikt över scenen vid föreställningar samtidigt som den döljer parkeringen i bakgrunden. De som brukar scenen som sittplats ska även få en tydlig vy ut över torget och mycket solljus då vädret tillåter det.

Uteserveringen

Uteserveringarna längs med huvudstråket och paradgatan bör stå i marknivå, om de används, för att inte hindra siktlinjer och framkomlighet. De mindre uteserveringarna i öster längs med bussgatan (Källgatan) kan ge små lokala caféer och liknande plats för servering utomhus vid behov.

Klippblocken

Platsens utplacerade klippblock kan skapa flexibla sitt- och ligplatser antingen i mindre, intima upphöjda växtrum (bild 18) eller fungera som soliga utkiksplatser över torget.

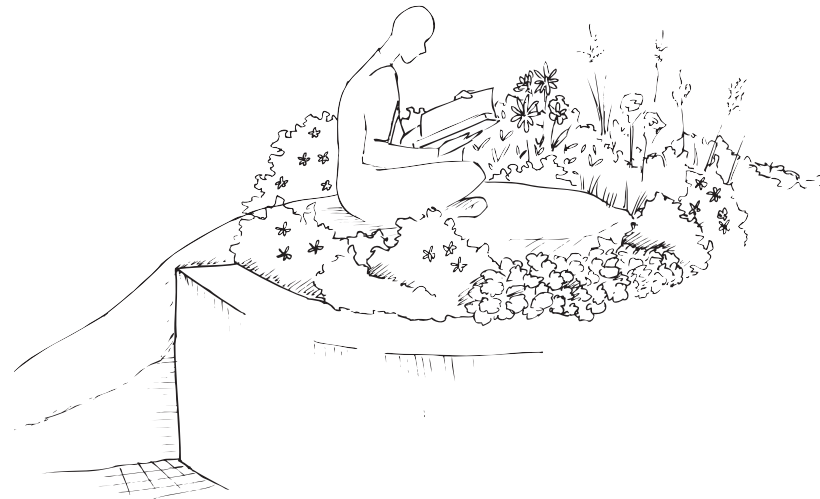

Bild 18. Illustrationen visar klippblocket vid busshållplatsens utformning och förslag på användning. Användaren kan till exempel sitta på den övre delen av klippblocket och läsa i ett mindre rum av växtlighet.

Parkeringen

Parkeringen flyttades två meter från dagens läge, för att ge plats åt scenen och gestaltningen av torget. Parkeringen bevarades för att den, under stora delar av dygnet, används och tillför liv på torget. Parkeringen har samma markmaterial som resten av torget för att ge bilisten känslan av att torgets funktioner och egenskaper är i prioritet.

Paradgatan

Paradgatan (bild 19) ansluter till huvudstråket längs med Torggatan och den tar slut vid torgets gränser, men kan utvecklas längs med hela Kungsgatan och bli en paradgata för hela Enköping stad. Längs med paradgatan står himalayabjörkar, *Betula utilis* var. *jacquemonti*, deras vita stammar lyser upp Paradgatan även under de mörkare perioderna under året. Då Paradgatans markmaterial, storgatsten, är mörkare än torgets smågatsten bildas en tydlig kontrast mellan de olika områdena. Under himalayabjörkarna växer ungersk blåsippa, *Hepatica transsylvanica*, som valdes tack vare dess grönska året om och tidiga blomning.

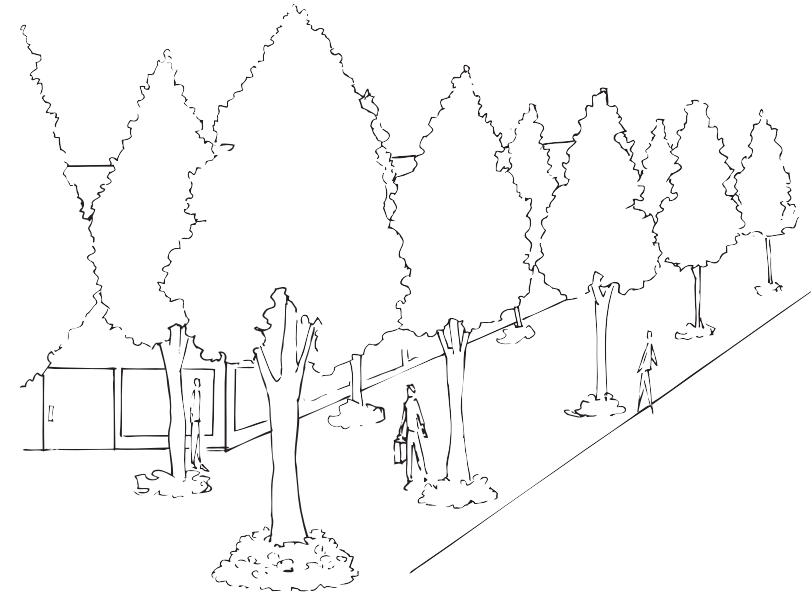

Bild 19. Ovan illustreras "Paradgatan", vars uppgift är att förstärka stråket och den strukturerade, mer sociala, sidan. Himalayabjörkarna ska dölja delar av PAUS-husets fasad utan att hindra användaren att äntra gallerian och torget.

Torgytan

Torgytan skulle fungera som en marknadsyta, en plats för evenemang och andra tillställningar; därför behövde den vara stor, öppen och hårdgjord. Vi valde markmaterialet smågatsten tack vare dess tålighet och att den skulle passa in både i den grönnare delen av torget och i den mer öppna. Dessutom är flertalet av gatorna i Enköping centrum idag gjorda av smågatsten och vi ville koppla samman staden och torget.

Huvudstråket

Huvudstråket (Torggatan) har samma markmaterial som Paradgatan för att rama in torget och knyta ihop de två olika handelsstråken. Huvudstråket öppnades upp i syfte att göra torget mer lättillgängligt för användaren. Stråket ska fungera som gågata med tillåtelse för varutransportbilar att utnyttja vid behov.

Planteringsöarna

Torget nordöstra sida är mer grön och har flera upphöjda planteringar som vi valde att kalla öar (bild 20). Öarnas kantmurar består av granitblock, de är 50 centimeter höga och lika breda för att öka möjligheten till alternativa sittplatser på torget. Vissa av granitblocken har bänkar av trä med ryggstöd för att erbjuda varmare och mer bekväma sittplatser medan de andra kan fungera som mer flexibla sittytor vid behov.

I de olika öarna växer perenner och träd. Tanken med träden var att de antingen skulle blomma vackert, få fin höstfärg eller ge torget grönska även under vintern. Vi ville även att träden skulle väga upp mot de kringliggande husens höjder. Perennernas uppgift i öarna var att symbolisera Enköping som känd parkstad och skapa en mer parkliknande karaktär på torget. Perennerna har en variation i höjder, bladverk och blomning för att ge torgets användare nya och återkommande detaljer att beskåda under årets gång. Öarnas böjda formspråk skapar mindre, intima rum. Med de organiska formerna ville vi skapa en tydlig kontrast mot torgets mer strikta form.

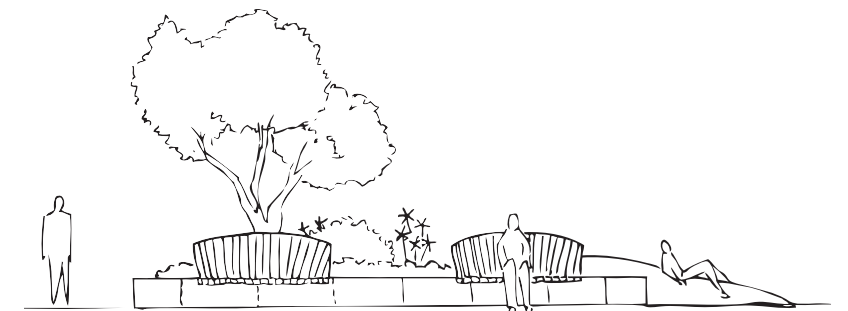

Bild 20. Illustrationen visar ett förslag på hur planteringsöarna kan utformas och utnyttjas. De stora stenblocken ligger till viss del i själva planteringen och ger annorlunda sittplatser. De upphöjda planteringsöarna fungerar som sittanordningar samt ramverk för de perenna planteringarna och träden. Gestaltningen av planteringsytorna bör minska slitagerisken i rabatterna då de är svårare att nå.

Aktivitetsytan

På aktivitetsytan (bild 21) ville vi ge torgets användare en möjlighet att leka, spela boule eller bara sitta på ett klippblock intill fontänen och blicka ut över torget med bekanta. Som material valdes grus av mineralet kvarts för att skapa en kontrast mot det mörkare huvudstråket. Vid aktivitetsytan placerades fontänen ”De Fyra Elementens Brunn” som redan fanns på platsen. Fontänen skulle kunna ge en höjdskillnad där parkkänslan och naturen var mindre dominerande och fortfarande fungera som ett landmärke på torget. Med en mer organisk form ville vi passa in dammen i det nya torgets formspråk.

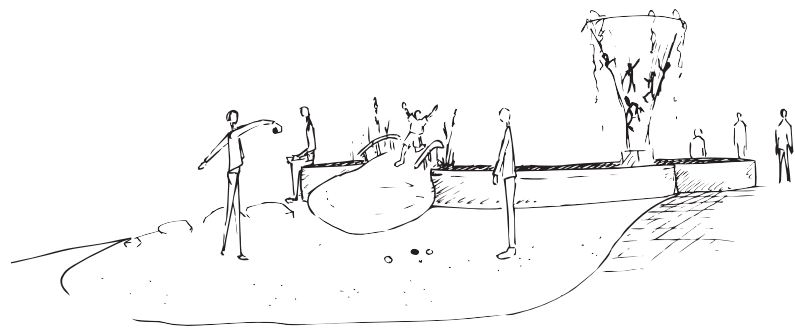

Bild 21. Illustrationen över aktivitetsytan visar olika tänkbara användningsområden. Under årets kallare månader kan ytan spolas med vatten och bli en skridskoplan. Intill aktivitetsytan placerades en ny damm med porlande vatten.

Perennvandringen

Målet med perennvandringen (bild 22) var att skapa en puls på andra sidan parkeringen, en förändring över året med olika färger och blomningar men även med förändringar i volym och höjd.

Längs med vandringen finns mindre, intima rum vars sittplatser har ryggstöd med skydd i form av växtlighet. Vi ville ge torgets brukare möjligheten att dra sig undan till en del av torget som skulle erbjuda blomprakt och rekreation.

I alla rabatter och planteringsöar växer lökväxter för tidig blomprakt, så som exempelvis kirgislök (*Allium aflatunense*), bukettarnar-ciss (*Narcissus x medioluteus* 'Bridal Crown') samt tulpansorterna (*Tulipa gesneriana* 'Queen of Night' och *Tulipa gesneriana* 'China Town').

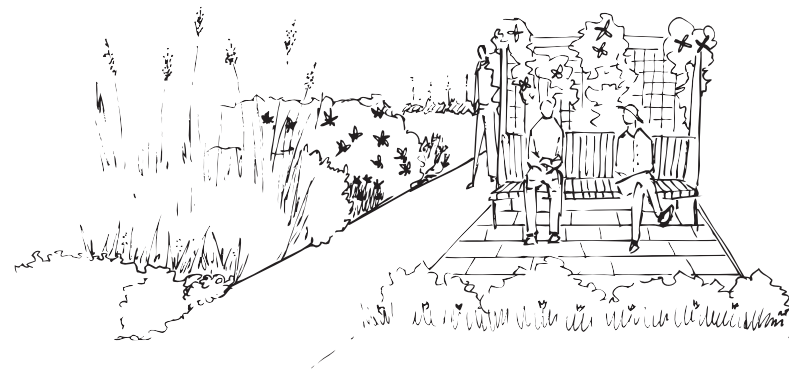

Bild 22. Ovan visas illustration över Perennvandringen. Vandringen kan skapa en puls bortanför parkeringen med skiftningar i växthöjder, små rum och olika blomningstider samt höst- och vinterfärger på växterna. Den perenna vandringen anspelar på Drömparken i Enköping samt döljer parkeringen från den norra sidan.

Perennvandringens växter och blomningstid:

- » Blåsvingel *Festuca glauca*, juni-juli.
- » Eldkaprifol *Lonicera x brownii* 'Dropmore Scarlet', juni-september.
- » Flocknäva *Geranium macrorrhizum*, juni-augusti.
- » Glansmiskantus *Miscanthus sinensis* 'Nishidake', september-oktober.
- » Höstsilverax *Actaea simplex* 'Brunette', september-oktober.
- » Kaukasisk förgätmigej *Brunnera macrophylla*, april-maj.
- » Kungsnäva *Geranium x magnificum*, juni-juli.
- » Kärleksört *Hylotelephium* 'Herbstfreude', augusti-oktober.
- » Kärrtörel *Euphorbia palustris*, maj-juni.
- » Lammöra *Stachys byzantina* 'Big Ears', juni-juli.
- » Praktröllika *Achillea filipendulina*, juni-augusti.
- » Silverhavre *Helictotrichon sempervirens*, juni-juli.
- » Stor blåklocka *Campanula persicifolia* 'Snövit', juni-juli.
- » Stäppsalia *Salvia nemorosa*, juni-september.
- » Taggig sockblomma *Epimedium x perralchicum*, maj.

Kiosken

Kiosken (bild 23) fick en ny utformning för att passa in på det nya torget i jämförelse med dagens rektangulära form. Den omplacerades till torgets norra del, nära scenen, för att göra den mer tillgänglig vid evenemang och för att scenen även skulle kunna fungera som sittplats för kioskens gäster. Där kiosken är placerad idag hindrar den ett av torgets mindre stråk.

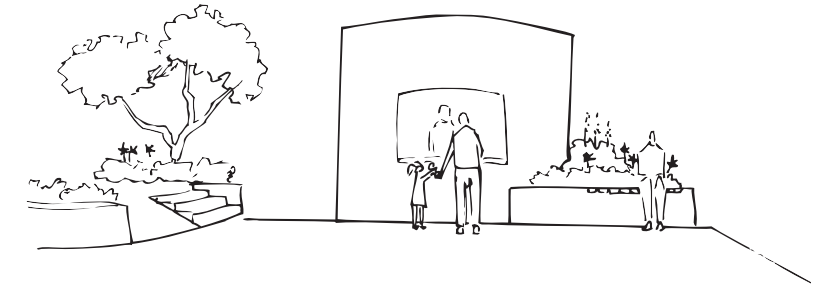

Bild 23. Ovan visas kiosken som vi valde att flytta för att göra den mer tillgänglig vid olika evenemang.

Busshållplatserna

Busshållplatserna (bild 24) längs med bussgatan (Källgatan) har en form som bör överensstämma med öarna och scenen på torget. Taken av frostat glas utformades för att skydda mot regn utan att stoppa ljuset. Ett av taken står delvis i en planteringsö med upphöjda kanter för att ge skyddade sittplatser och för att låta klättrväxter från rabatten klättra upp över taket och på så vis göra busshållplatsen mer anpassad till det nya torget. Bussgatan höjdes upp i torgets marknivå samtidigt som Källgatans trottoar breddades för att markera fotgängares företräde och skapa plats för framtida uteserveringar.

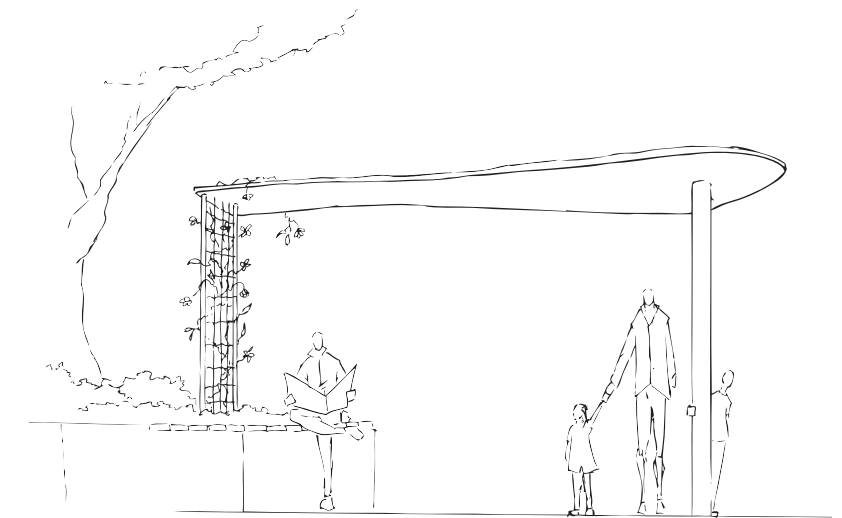
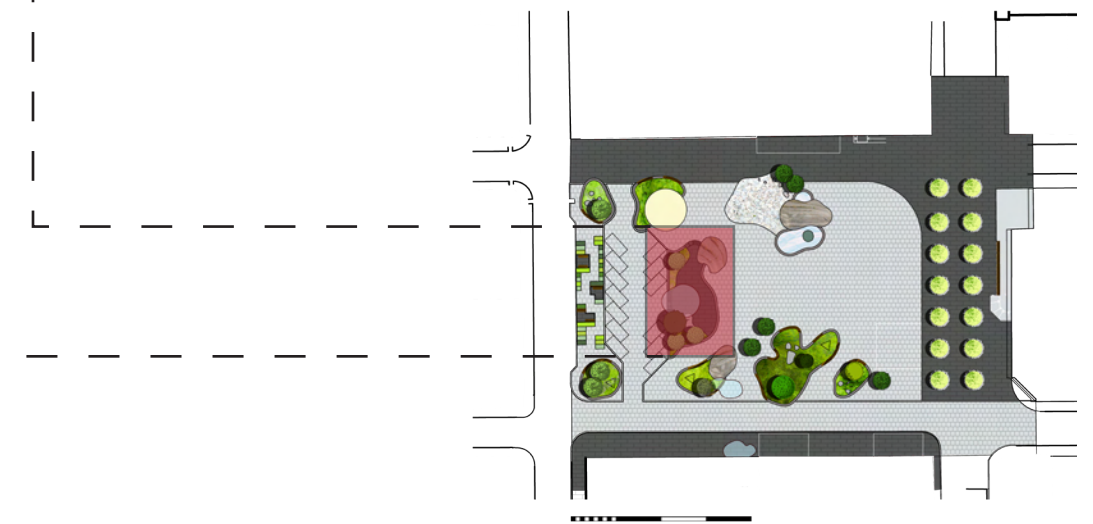
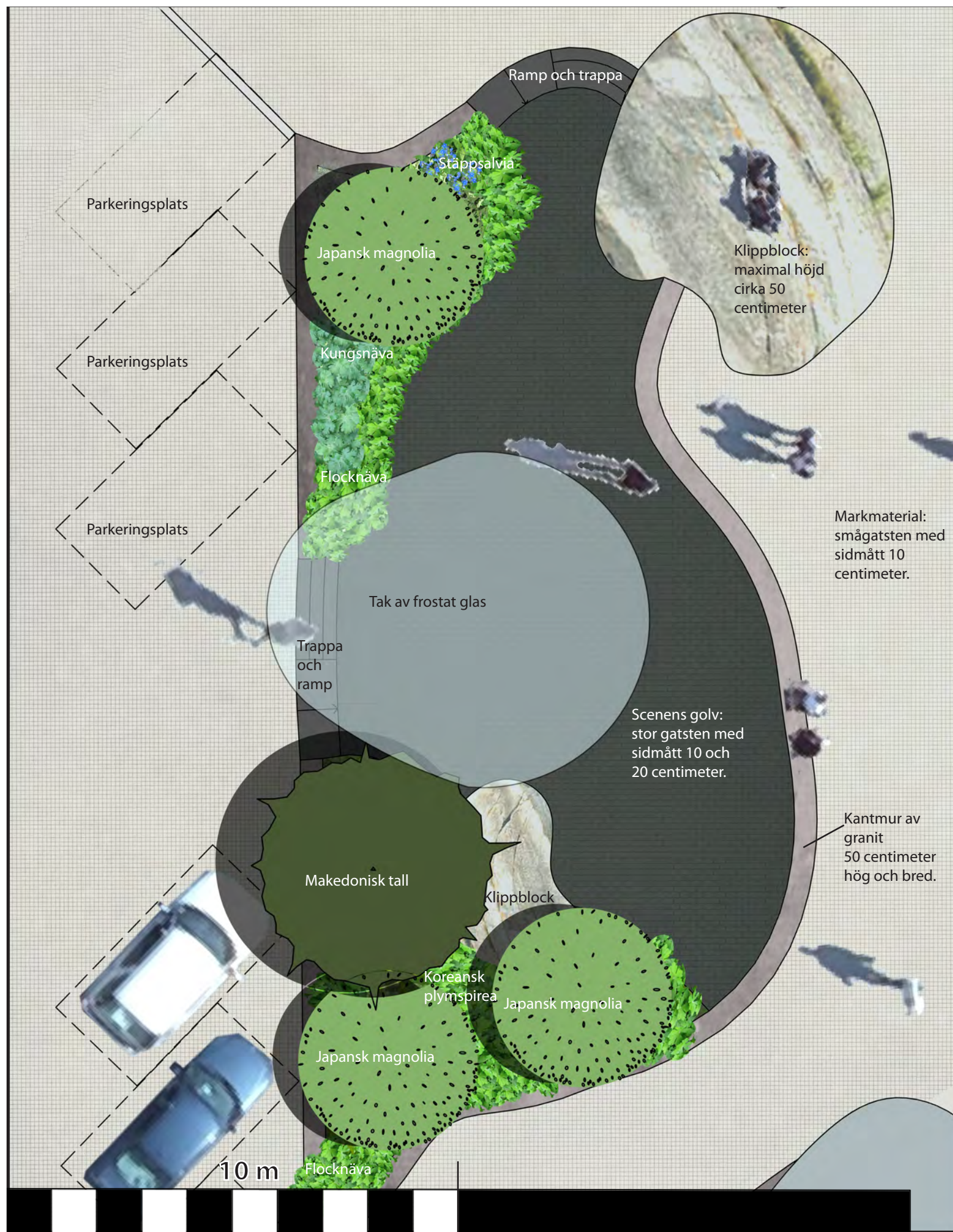

Bild 24. Illustrationen visar busshållplatsen som angränsar till torget.

Illustrationsplan 1:100

Illustrationen visar torgets scen och en del av parkeringen. Syftet med den upphöjda scenen är att ge åskådarna på torget en tydlig vy över scenen och samtidigt dölja parkeringen i bakgrunden. Tanken med planteringen på sidorna var att koppla samman scenen med torgets nya växt- och formspråk som grundades i konceptet.

Den mittersta delen av scenen har ett tak av frostat glas för att skydda brukaren mot regn och liknande. I en av de främre delarna finns ett stort stenblock (illustration sida 13, bild 18) sluttandes ut mot torget för att knyta an till Enköping som Mälarstad och för att skapa en solig sitt- eller liggplats för torgets brukare.

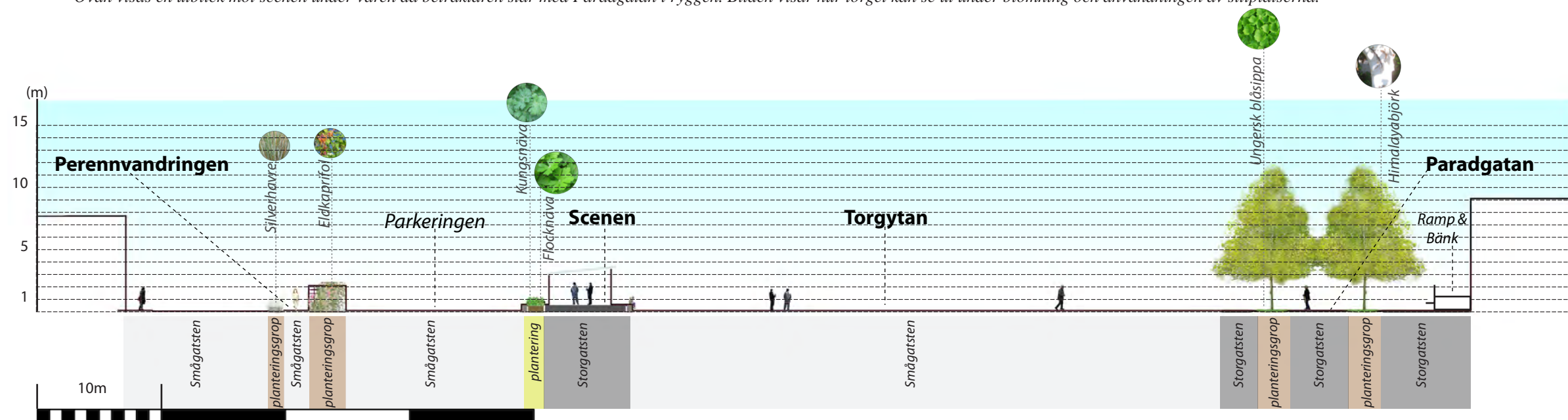
Scenens organiska form ska skapa en kontrast mot stadens och torgets annars så strikta former. Planteringen på själva scenen har som syfte att ta in parkkaraktären på scenen ytterligare och mjuka upp scenens hårda stenläggning och glastak. Växterna som valdes till scenen är tåliga mot torka och ger en omväxling under året med hjälp av olika blomningstider, höstfärger, vintergrönka, vinterståndare och höjdskillnader. Den ständiga förändringen i växtligheten, både höjd- och färgmässigt, kan ge en tydligare upplevelse av puls.

Scenens växter

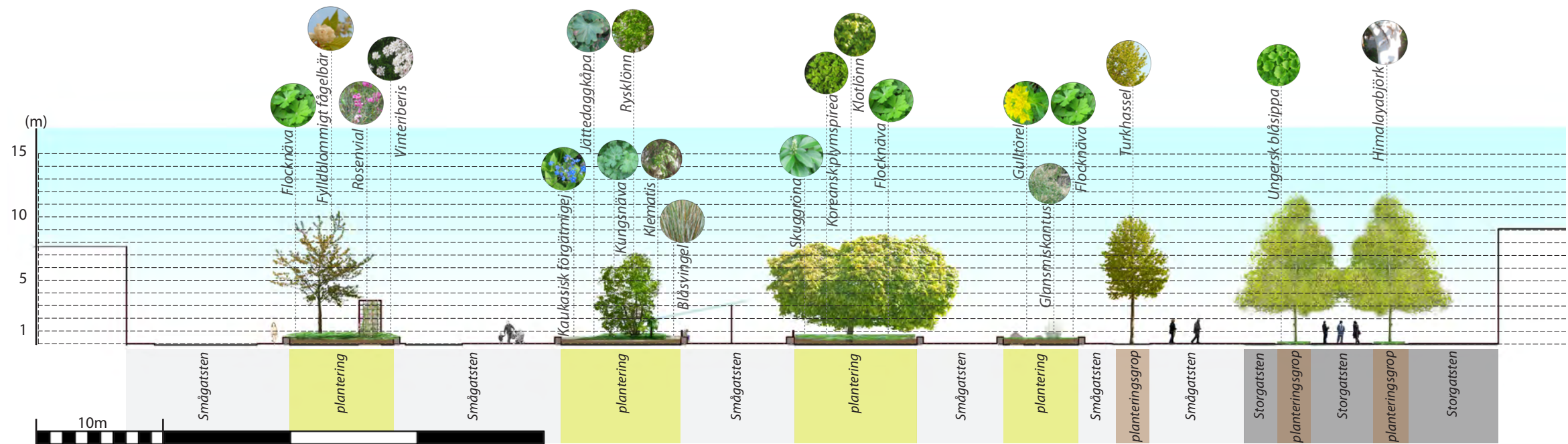
- » Flocknäva, *Geranium macrorrhizum*, juni-augusti 20-40 cm.
- » Japansk magnolia *Magnolia kobus*, 3-10 m.
- » Koreansk plymspirea *Aruncus aethusifolius*, juni-augusti, 20-30 cm.
- » Kungsnäva, *Geranium x magnificum*, juni-juli 40-50 cm.
- » Makedonisk tall *Pinus peuce*, 12-15 m.
- » Örmöga, *Omphalodes verna*, maj, 15 cm.
- » Stäppsalia, *Salvia nemorosa*, juni-september 40-70 cm.
- » Silverhavre, *Helictotrichon sempervirens*, juni-juli 100-150 cm.

Ovan visas en utblick mot scenen under våren då betraktaren står med Paradgatan i ryggen. Bilden visar hur torget kan se ut under blomning och användningen av sittplatserna.

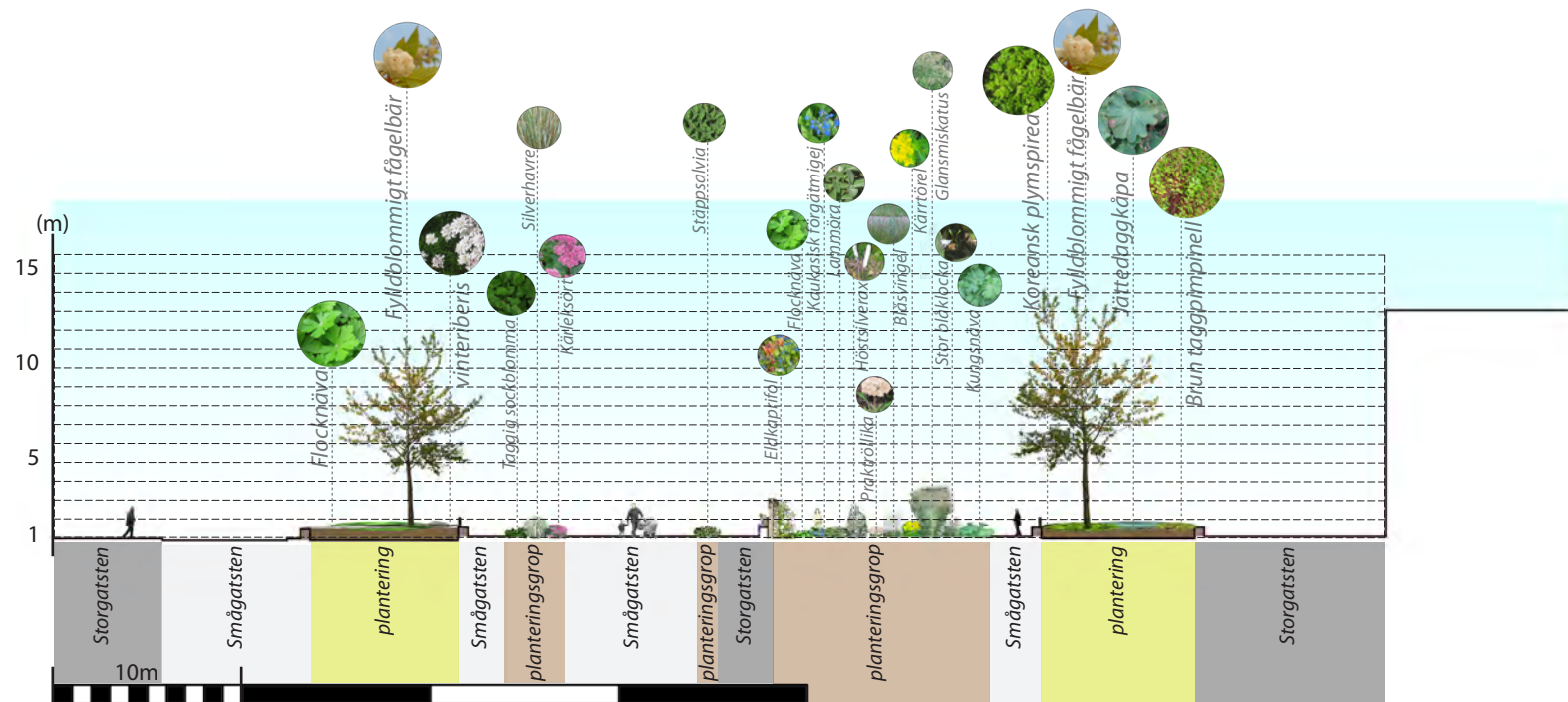

Snitt A1-A2 Snittet visar torget och den öppna marknads- och evenemangytan.

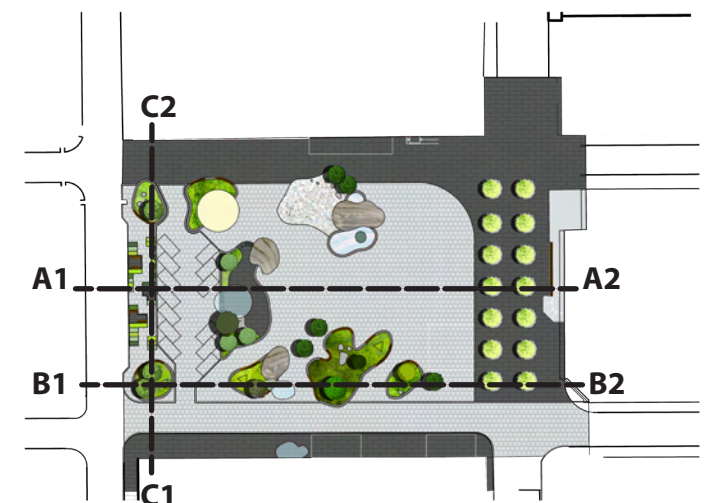
Snitt B1-B2

Snittet visar planteringarnas uppbyggnad, deras växtval och gestaltungsförslagets proportioner.

Snitt C1-C2

Snittet visar perennvandringen, dess uppbyggnad, växtval och ett av torgets mer intima rum.

Illustrationen visar snittens dragning i plan.

Diskussion

Syftet med arbetet var att skapa ett gestaltningsförslag för Stora Torget i Enköping som kunde ge ett mer sammanhängande torg samt koppla torget till stadens parkkaraktär. Vår vision för ett grönnare torg skulle besvara frågeställningen och torget gestaltades för fotgängare samt cyklister och för att förtydliga Enköpings parkidentitet. Det skulle fortfarande fungera som ett torg med den stora marknadsytan, scenen och sittplatser eftersom det används dagligen vid marknad och nyttjas vid större evenemang.

Då Enköping ligger i närheten av Uppsala kunde vi besöka Stora Torget vid flertalet tillfällen vilket gav oss möjligheten att komplettera analyser och inventera torget under olika tidpunkter, väderlekar och händelser i staden.

Metod

Vid framtagningen av metoden använde vi oss av litteratursökningar. Två olika författare, Kevin Lynch och Jan Gehl, med omtalade och beprövade analysmetoder valdes ut och arbetet utifrån deras olika analyser gjorde det möjligt för oss att se torget ur flera synvinklar. Kevin Lynch riktar in sig betydligt mer på stadens uppbyggnad och funktion medan Jan Gehl ser mer på människan och hur hon använder de olika stadsrummen.

Lynchanalysen fungerade som en sorts grundanalys som visade vart människor gick, deras mötesplatser och liknande. Kevin Lynchs tankesätt hjälpte till vid strukturering av platsen genom att visa torgets fysiska uppbyggnad. Gehlanalysen besvarade följdfrågor så som vart brukarna var på väg och varför de kunde tänkas gå dit.

Att hitta intima rum på torget var svårt eftersom det idag är mycket öppet och utsatt. Klimatförutsättningar och mänsklig aktivitet var avsevärt lättare att uppfatta eftersom det inte fanns några fysiska väggar, det vill säga väggar av växtlighet eller hårdgjort material. De två olika analyserna överlappade varandra inom vissa områden och istället för att välja bort gemensamma analyskartor valde vi att, i bildtexterna, förtydliga skillnaderna mellan Kevin Lynchs och Jan Gehls synsätt på de större och mindre stråken som passerade över och intill Stora Torget i Enköping.

Eftersom Stora Torget ligger i en stad ansåg vi att de två analysmetoderna fungerade bra. De gav oss en bred och tydlig uppfattning om vilka som använde torget så som äldre och barnfamiljer och när det användes till exempel vid marknader. Analyserna visade även vad som inte användes, till exempel den lilla scenen och många av sittplatserna.

Genom att analysera vid flera olika tillfällen försökte vi få relativt säkra resultat. Men eventuella felkällor som trots detta kan ha påverkat analysresultatet var det blåsiga vädret som förekom

under vissa tillfällen och som kan ha påverkat antalet människor vid räkningen, och det faktum att torg i allmänhet används mer under årets varmare halva medan vi besökte platsen under den tidiga våren. Analysen fungerade lite som en checklista som tog upp viktiga faktorer som exempelvis soliga lägen och var människor gick. En nackdel med analyserna var att de inte täckte växtligheten på torget, den togs upp i inventeringen men den gröna strukturens roll utvärderades inte lika djupt som kringliggande byggnader och människors rörelsemönster. Att inventera ett område innebär en systematisk genomgång av vad som redan finns på platsen. Eftersom den utfördes under flera tillfällen noterades olika saker och resultatet blev en sammanslagning av alla inventeringar. Om den endast genomförts vid ett tillfälle hade vissa av torgets faktorer kunnat förbises, som till exempel att marknadsstånden står på torget under vissa dagar. För att få en mer exakt bild över hur torget nyttjades över året hade platsen behövt inventeras under en längre tid. Då inventering endast kunde ske under april och maj och inte under sommarens högsäsong, berör resultaten endast torgets funktioner under våren. Då vi ville gestalta ett torg som var funktionellt året om blev vi tvungna att förlita oss på andras expertis.

Vi valde att samtala med Karin Komstadius och Patrik Holm på Enköping kommun eftersom information via muntliga källor jämfört med skriftliga via e-post kändes mest effektivt då det var betydligt lättare att flika in nya funderingar och få svar direkt. Fördelar med skriftliga frågor via exempelvis e-post är att den man kontaktar får längre betänketid, dock kan frågorna lättare misstolkas.

Vid framtagningen av gestaltningen använde vi oss utav arbetsmetoden koncept, för att ha ett tydligt ramverk kring gestaltningens framtida funktioner, växter och former. Konceptet ska hjälpa till vid formgivningen och platsens utformning, men om man jobbar utifrån ett svagt koncept kan detta, istället för att underlätta arbetet, hämma det.

För att undersöka om vi hade valt ett tydligt och realiserbart koncept genomfördes så kallade tidskisser där vi placerade ut vissa funktioner som vi redan bestämt att platsen skulle ha som till exempel marknadsplats, scen och planteringar. Alla utplaceringar ställdes mot konceptets grundidé för att undersöka om idén var hållbar för en hel gestaltning av ett torg. Vi kom relativt fort fram till ett koncept som inte hade ett så tydligt formspråk utan som ge brukaren upplevelsen av en livfull plats som förändrades över året. Därför blev Puls vårt valda koncept. Metoderna som låg till grund för vår gestaltning underlättade det kommande arbetet och om det här arbetet hade sträckt sig över en längre tidsperiod, till exempel över ett helt år, hade torgets olika egenskaper under året kunnat noteras tydligare och likaså växtligheten. Förarbete i rapporten *Enköpings nya centrum – för en växande stad* gav oss en bredare bild av torgets användare och deras önskemål.

Resultat

Ett av de största gestaltningsproblemen var att införa parkkaraktären på torget utan att skapa en ny park och på så vis förlora torget.

Gestaltningsplanen innehåller många organiska former vilket ur en anläggningssynpunkt kan vara svårare än raka linjer. Att vi ändå valde att gestalta torget med mjuka linjer berodde på att vi ville bryta upp det strikta formspråket och föra in det gröna, mer naturliga. Böjarna på öarna hjälpte även till vid skapandet av intimare rum, likaså stenblocken. För att få stenblocken att smälta in på torget, och inte se malplacerade ut, måste deras fotplaceras under markens höjd så att det ser ut som om torget är byggt kring blocken och inte tvärtom. Anläggningen av de stora stenblocken kan även den vara problematisk men klippblockskänslan kan ge en plats åt stadens yngre generation som idag inte har någon utmärkande tilldelad plats samt förtydliga Enköping som Mälarstad.

Fontänen som står på torget noterades som ett viktigt landmärke som minner om stadens historia. Den står dock mitt i ett, vad vi ansåg, viktigt stråk och beslut togs om att flytta den istället för att avlägsna den. Dessutom lockar fontänen till aktivitet och närmare studier av detaljer, alltså kunde fontänen ses som något som skulle uppmåna till aktivitet på torget. Vi valde att flytta fontänen till en annan del av torget för att, med hjälp av den, väga upp de kringliggande byggnadernas höjder. Utan fontänen hade troligtvis något annat högre element behövt införas på platsen. Andra element hade kunnat vara ett konstverk, som skulle kunna nyttjas som lekplats av barn, eller fler träd.

Ett utökande av mängden träd vid aktivitetsytan hade eventuellt gått emot konceptet eftersom den östra delen av torget skulle präglas mer av sociala aktiviteter än växtlighet. Därför placerades fontänen och en damm där istället för en planteringsö. Då ytan består av ett grusmaterial är den mer svårtillgänglig än torgets övriga hårdgjorda yta, men gestaltades trots det med grus för att möjliggöra boulespel på sommaren och skridskoåkning på vintern.

Torgytan i gestaltningsförslaget är fortfarande stor för att lämna plats åt marknadsstånd men har en mindre rektangulär form. Vi tror inte att torgytans nya form kommer att försämra tillgängligheten för marknaden och dess kunder. Markmaterialet, smågatsten, valdes delvis för att vi ansåg att det passade in i både park- och stadsmiljö och delvis för att om torget omgestaltas skulle ingreppet bli mindre då det idag redan består av smågatsten. Tanken med paradgatan, angränsande till torgytan, var att den skulle strukturera upp det otydliga stråket, dölja PAUS-husets fasad och skapa skugga på torget. En risk med att använda Himalayabjörkar som alléträd kan vara att omgivande trafik kan svärta stammarna och att nävern lätt lossnar från stammen. Att vi ändå valde Himalayabjörkar beror på att trafikintensiteten intill torget är låg och att det skulle bli en kontrast mot den mörka storgatstenen.

Vi valde att behålla parkeringen på platsen, dock lite förskjuten ut mot gatan för att den tillför liv på platsen då det annars inte händer så mycket och för att ett torg i en stad måste vara lättillgänglig för att utnyttjas.

Torget scen tar upp en stor del av torgets yta men själva funktionen sågs som viktig för ett torg. Då den även går att utnyttja som sittplats och uteservering, kan den ses som en flexibel yta på torget och inte enbart en scen. Planteringarna på scenen är till för att koppla samman scenen med planteringsöarna och är en sorts mötesplats mellan den sociala och den gröna pulsen.

Ett torg kan ses som en problematisk miljö för många växter då det är utsatt för mycket sol på grund av öppenheten och då det ofta är hårdgjort eller har grunda planteringsgropar. Anledningen till att vi trots detta valde att använda en stor mängd planteringar var att vi ville framhäva Enköpings parkkaraktär även på torget. Växterna som valdes var tvungna att klara av både intensiv solexponering och en stads krävande växtförhållanden. I och med växtplatsen uteslöts många växter. Att ha en så pass stor mängd växter på ett torg kan ses som problematiskt då skötselkraven skulle bli större och då inte alla växtarter överlever den torra och soliga stadsmiljön. Den planteringsdel som är placerad under taket på busshållplatsen längs med Källgatan kommer att få en betydligt sämre tillgång på vatten under växtsäsongen och kommer antagligen att behöva extra stödbevattning. Ett alternativ kan vara att placera växter som är tåliga för kraftig torka där, till exempel sedumväxter.

Fokuseringen på fotgängare och cyklister kan ses i det valda markmaterialet, det är hårdgjort och i och med det lätt att utnyttja för såväl cyklister som gångtrafikanter. För fotgängarna försökte vi även att skapa ett torg med många olika sittplatser, olika stora rum samt skuggiga och soliga platser.

I det framtagna gestaltungsförslaget försökte vi att skapa fler intima rum med skyddade ryggstöd och möjligheter att se ut över torget. De valen baserades på Gehls tankesätt medan de öppna stråken över torget och bevarandet av fontänen som landmärke kom utifrån Lynchs teorier. Vi tror att gestaltungsförslaget kan ge Stora Torget i Enköping en egen identitet, att det skulle kunna bli ett av stadens landmärken och knutpunkter och förstärka stadens parkkaraktär.

Ett torg kan tolkas på många olika sätt beroende på vem man frågar. Enligt Norstedts Svenska Ordbok (1986) kan torg vara benämningen på en plats där handelsverksamhet tidigare bedrevs. Enköpings kommun definierar ett torg som ett centrum där människor vill vistas medan Jan Gehl (1971) benämner torg som viktiga fokuspunkter och mötesplatser som lockar till aktivitet. Vår definition av torg efter att ha genomfört det här arbetet grundas i en kombination av litteratursökningar, samtal, egna erfarenheter och observationer. Ett torg är enligt oss en öppen plats där aktivitet sker, det kan vara en central knutpunkt i staden och en samlingsplats för stadens invånare.

Referenser

Andersson, G., Ericsson, C-I., Holm, P., Komstadius, K., Lagerén, L., Martin, R., Murphy, M., Nilsson, P., Reierstam, G., Sandahl, J. & Sjögren, L. (2012). *Enköpings nya centrum – för en växande stad*. Enköping: AnderssonCompany, Aros Arkitekter, Enköpings kommun, KFF Etablering, Lantmännen, Newsec Retail and Urban Development & Svensk Handel.

Boverket (2007). [Elektronisk] *Bostadsnära natur*. Tillgänglig: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2007/Bostadsnara_natur.pdf [2012-05-23]

Enköping kommun (2012a). [Elektronisk] *Statistik*. Tillgänglig: <http://www.enkoping.se/swwwing/app/cm/Browse.jsp?PAGE=25544> [2012-05-23]

Enköping kommun (2012b). Konstverket ”De Fyra Elementens Brunns” informationsskylt på Stora Torget.

Gehl, J. (1971). *Life Between Buildings*. 6. ed. Köpenhamn: The Danish Architectural Press.

Karlsson, M.O., Nordström, Å., Sjögren G. & Wall, H. (2010). *De första 40 åren: Enköpings kommun 1971-2010*. Västerås: Edita.

Lindvall, T. (2012). [Elektronisk] *Parker*. Tillgänglig: <http://www.enkoping.se/swwwing/app/cm/Browse.jsp?PAGE=1201>. [2012-05-23]

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge [Mass.]: M.I.T. Press & Harvard Univ. Press.

Nationalencyklopedin (2012). [Elektronisk] *Enköping*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/lang/enköping/162898> [2012-05-23]

Språkdata och Esselte Studium AB (1986). *Norstedts Svensk Ordbok*. Stockholm.

Svenska Akademiens ordlista (2011). [Elektronisk] *Ordlista*. Tillgänglig: http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista [2012-05-23]

Sveriges Television (2009). [Elektronisk] *Stadshotellet i Enköping rivs*. Tillgänglig: http://svt.se/2.33538/1.1526982/stadshotellet_i_enkoping_rivs [2012-05-23]

Walter, G. (2000). *Bonniers synonymordbok*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.